

het Rolducse noten-systeem

1831 - 1940

Ont lancé des boules de neige

aux intérieur de la maison

Ont allumé une bougie dans leur pupitre

Ont lancé un object vers le lecteur au réfectoire

à l'étude, il a coupé dans un banc

Figuur 1 Leerlingen uit fotoboek 1897

Figuur 2 Leerlingen uit schooljaar 1906-1907

Figuur 3 Leerlingen op de grote speelplaats in schooljaar 1906-1907

Hoofdstuk 1: Het systeem *bonnes notes perdues*.

Van 1831 tot 1940 is op Rolduc een systeem gehanteerd om de orde van het huis te handhaven; dit systeem, *het noten-systeem*, zullen we hier nader beschouwen. De orde van het huis was in reglementen vastgelegd zowel voor de leerlingen als voor de leraren. In principe bestaat het noten-systeem hierin dat verscheidene personen zoals de directeur, de prefecten, de leraren, de professoren, de studenten van de afdeling filosofie en de leerlingen van de hoogste klas, aantekeningen (*bonnes notes perdues*) maakten van zaken die niet door de beugel konden. Op het einde van de week werden deze notities verzameld en volgens een bepaalde ordening genoteerd. Het ordeningsprincipe was de plaats waar het vergrijp plaatsvond: de eetzaal (*le réfectoire*), de studiezalen (*l'étude*), de klassen (*les classes*), de slaapzalen (*les dortoirs*), de gebedszaal (*la salle de prière*) en de kerk (*l'église*). Tevens was er nog een algemene rubriek (*ordre en général*) waar de overige vergrijpen genoteerd werden, denk bijvoorbeeld aan vergrijpen in de gangen en de speelplaats.

Deze lijst werd in principe op zaterdag, tijdens het diner in de eetzaal voorgelezen door de directeur; het voorlezen duurde ongeveer een half uur. Het kwam ook voor dat in bepaalde periodes het voorlezen op zondag gebeurde of dat het voorlezen plaatsvond niet in de eetzaal maar in de aula. In het vervolg daarover meer.

Het was zeker als een schande gevoeld als men als men op die lijst voorkwam; de noten hadden meestal ook een verblijf in de strafzaal (*salet*) ten gevolg. Per leerling werd bijgehouden hoeveel noten hij in totaal in enige periode had verzameld; als dit aantal te groot was dan kon het voorkomen dat hij voor een klein- of groot *compareat*¹ uitgenodigd werd; dat hield in dat hij zich voor de directeur en een aantal leraren, moest verantwoorden voor zijn slecht gedrag. Een gevolg kon zijn dat de leerling van het instituut weggezonden werd. Lodewijk van Deysel is dit zoals bekend overkomen; hij geeft van zo'n gebeurtenis een treffende beschrijving, waarover later meer. Bij het doornemen van de *bonnes notes perdues* in de lijsten die

---

¹ Comparere betekent in het Latijn: verschijnen .

nog in het archief van het LRHC te Maastricht bestaan is duidelijk dat niet alle vergrijpen genoteerd werden in het notensysteem; de meeste vergrijpen zijn immers vrij onschuldig behalve natuurlijk het aansteken van een kaars in de lessenaar in de studiezaal; zo zijn er wel meer van die soort die toch niet zo onschuldig zijn; ernstige vergrijpen werden op een andere directere manier opgelost, ook daarover later meer. Een belangrijk neven-effect van dit systeem is dat eigenlijk het reglement wekelijks werd gecommuniceerd en dat de leerlingen stevig doordrongen werden van die zaken die echt niet door de beugel konden.

Er zijn verschillende bronnen voorhanden om inzicht te krijgen in dit notensysteem: een klein aantal dikke schriften uit de negentiende eeuw waarin de *bonnes notes perdues* wekelijks genoteerd zijn; in de meeste schriften is het resultaat te vinden van een heel jaar; deze schriften zijn bewaard in het RHCL te Maastricht. Op basis van deze lijsten is het goed mogelijk te bepalen hoe het systeem functioneerde en welke vergrijpen genoteerd werden. Per week noteerde men de misdragingen van de leerlingen. Een andere bron zijn ook de Rolducse jaarboeken vanaf 1921; hierin zijn op verschillende plaatsen herinneringen van oud-leerlingen aan dit systeem te vinden; we hebben er een aantal verzameld. Ook zijn er personen die een boek of dagboek geschreven hebben waarin over het noten-systeem meegedeeld wordt: o.a. Franz Josef Ritter von Buss, Bernard Pothast, Emile Coenders en Lodewijk van Deyssel. Ook hebben we nog aantekeningen over het noten-systeem gevonden in brieven van een tweetal pastoors.

Liste des bonnes notes & sont allés faire leur besoin
 perdues depuis le 6 - 13 Décembre après qu'on eut donné pour le dire

Eude

Ont parlé à l'école

Pörland	Becker
Heuts	Gusters
Jordis	Quacindig min
Stuymakers Jos.	Bremm
Fr.	De Regé min
Frentrop	Conzgen maj.
Wüll 2 f	Mark 3 f
Vermer 4 f	

Ont joué à l'école
 Terminé & Mark

Il sont battus
 D. S.

Robrecht Humans maj
 Schwartz min Van Beek
 Hasfelbach Deubel
 Frentrop Florenz Dolf
 Adenau Pireaux

Ils sont poursuivis dans une
 salle non éclairée :

Marsel, Raatze min, Becker
 Joseph Kammer, Schiffe min
 Il sont rentrés après qu'on
 leur eut intimé la défense
 Marsel, Raatze min, Becker
 et renversé les bancs en sortant
 du infirmerie

Rnaben
 et brisé sa tasse en la jetant à terre
 Marsel.

Ont été laniés des molles à leurs
 condisciples
 Dolf, Becker,

Figur 4 Begin liste des bonnes notes perdues depuis 6 - 13 decembre 1856

Hoofdstuk 2: *Bonnes notes perdues*, voorbeelden uit de negentiende eeuw.

Om direct een indruk te krijgen van de inhoud van het noten-systeem volgt hierna een lijst *bonnes notes perdues* uit de week van 6 tot 13 december uit het jaar 1856, dit is de oudst bewaarde lijst. Daarna vervolgen we met een selectie van noten uit 1864 -1865 en 1875-1876. Alles werd in het Frans genoteerd. Het Frans was de voertaal op Rolduc tot 1912. Schrijnen, de directeur uit die periode, heeft het nog een tijdje beperkt tot de verplichting om aan tafel Frans te spreken.

A] Uit het jaar 1856, de oudst bekende lijst.

Liste des *Bonnes notes perdues*² depuis le 6³ - 13 décembre

Etude

Ont parlé à l'étude..(15; o.a. Marx (3 fois))

Ont joué à l'étude ..(2; o.a. Marx)

S'y sont battus..(2; o.a. Marx)

Y a poussé un cri..(1)

A été dans un pupitre d'un autre..(1)

---

² Achter de betreffende *bonne note perdue* vermelden we het aantal namen dat genoemd wordt; bij de namen staat soms *min* of *maj* of *souvent* vermeld wat de mate aangeeft waarin de leerling de fout inging.

³ Is een zaterdag.

A troublé les autres à l'étude..(1)

Se sont mal conduits à l'étude..(6)

Parlent quelquefois à l'étude ..(7)

Parlent souvent à l'étude ..(6)

Ordre en général

A crié comme un forcené⁴ en attendant le professeur de la classe..(1)

A étient la lumière dans une salle ou l'on devoit donner leçon de chant..(Marx)

Se sont poursuivis en se rendant de la salle de prière à l'église..(2)

Sont allés faire leur besoin après qu'on eut sonné pour le diner.. (11)

Se sont poursuivis dans une salle non éclairée..(6; o.a. Marx)

Y sont rentrés après qu'on leur en eut intimé la defense..(3; o.a. Marx)

A renversé les bancs en sortant du réfectoire...(1)

A brisé sa tasse en la jetant à terre...(1)

Ont lancé des mottes⁵ à leurs condisciples...(15; o.a. Marx)

Ouvre parfois ses fenêtres après les prières du soir..(1)

Ont parlé pendant le temp de silence..(10)

N'ont pas parlé Français..(14)

A pas été aux prières du matin.. (2)

---

⁴ Waanzinnige, dolleman.

⁵ Klontjes, kan suiker zijn of boter.

Vient partout trop tard, même au réfectoire..(1)

Se sont trouvés dans une salle après le souper... (3)

Ont passé par les fenêtres après les prières du soir..(3)

S'arrêtent souvent dans les salles à les heures indues⁶...(3)

Ont parlé pendant les méditation..(4)

A changé de place .. (1)

Ont parlé pendant les prières...(2)

Ont parlé après pendant les prières du soir...(4)

Ont fait des sattières pendant les prières...(2)

On troublé l'ordre après les prières du soir en riant et en parlant à haute voix...(5)

Sont sortis de la salle de prière avant leur tour..(3)

Est remuant⁷ au dortoir..(1)

A sonné différentes fois au réfectoire malgré des defenses réitérées...(1)

A chanté au dortoir..(1)

Y fait le farceur⁸..(1)

Ont parlé au dortoir après les prières du soir ...(5;o.a. Marx)

Se déshabillent avant d'être entrés dans leurs chambrettes...(6)

Se descendent pas à temps du dortoir ...(8)

Ont parlé à houte voix pendant le silence au réfectoire...(5)

---

⁶ Ongepast.

⁷ Druk, bedrijvig.

⁸ Grapjas.

Ont fait les jeux de mains...(2)

A joué pendant la prière après la classe..(1)

Classes

Ont été très remuants pendant la leçon d'histoire ...(7)

S'y sont occupés de choses étrangères à la leçon ...(4)

Ont troublé la leçon de Religion...(4)

N'ont pas su leur leçon de Religion ...(3)

Ont été remuants pendant la leçon hollandaise ...(2)

Ont parlé pendant la leçon d'histoire ...(2)

Y sont rarement attentifs ..(2)

N'ont pas délivré leur devoir de Mathématiques..(16)

Ont été en défaut pour la leçon Grecque..(4)

Se profitent pas de la leçon calligraphie..(14)

Se conduisent mal à la leçon calligraphie...(6;o.a. Marx)

Se sont mal conduits pendant la leçon d'Allemand ...(10)

Est venu beaucoup trop tard à la leçon Grecque ...(1)

N' a pas delivré sa punition au temps marqué ...(1)

S'est mal conduit en classe ..(Marx, 3 fois)

Est toujours en defaut pour son devoir allemand ...(Marx)

N'observent pas le silence avant la classe...(6)

Ont parlé en classe ...(5)

Ne font pas attention en classe ...(2)

Savent rarement leur leçon de Géographie...(3)

N'ont pas su leur leçon de dialogues...(4)

A parlé patois en classe ...(1)

Sont remuants à la leçon de Géographie ...(3)

Causent en classe malgré les avertissement⁹ ...(2)

Est remuant en classe ..(1)

Font mal leur devoir français..(2)

N'ont pas fait leur punition..(2)

Remarques:

Plusieurs élèves ne sont pas au lit, lorsque les son en sonne la retraite; plusieurs élèves laissent trainer leurs surtants [?] et leurs bouffantes¹⁰ dans la salle qui se trouve en avant de la salle d'étude; plusieurs élèves devraient changer leurs draps¹¹ de lit.

Marx compareat¹² lundi 1 ¾ h

---

⁹ Waarschuwing.

¹⁰ Pofbroek.

¹¹ Laken.

¹² Blijkbaar heeft hij het te bont gemaakt en moet hij 's maandags verschijnen voor een collectief van leraren. Het betreft Piet Marx uit Trier 1855- .

B] Collage van *bonnes notes perdues* uit 1864-1865 en 1875-1876.

We noteren nog een aantal *bonnes notes perdues* uit de jaren 1864 – 1865 en de jaren 1875-1876. Lodewijk van Deyssel (Karel, Alberdingk Thym) heeft op Rolduc gezeten in de periode 1875-1878; we treffen zijn naam regelmatig aan in de notenlijst. Emile Coenders die ook een boek geschreven heeft met herinneringen aan Rolduc, verbleef op Rolduc van 1864 tot 1868. Ook zijn naam en de naam van zijn broer Felix, komen regelmatig in de lijsten voor.

Enkele *Bonnes notes perdues* uit de jaren 1864, 1865¹³

N'ont pas su leur leçon

Se sont conduits mal en classe

A donné des coups de pieds à un autre

Se sont absentés de la leçon de dessin

N'y travaille, n'y étudie jamais

N'ont pas pris part á la prière

Ont parlé à l'église

S'est amusé pendant la procession

N'ont fait que jaser¹⁴ pendant la meditation

Ont resté au lit

A poussé un autre au dortoir

Ont trouble l'ordre en parlent à haute voix

---

¹³ Volgens Pothast waren er in 64-65, 309 leerlingen.

¹⁴ Roddelen.

Sont toujours au lavoir quand on sonne la descente

Ont causé ensemble d'une chambrette à l'autre après la retraite¹⁵

Toujours replique quand le surveillant lui fait une remarque

A sifflé, crié en temps de silence

A poussés des cris dans les corridors au commencement de la messe de communauté

Ont fait des jeux de mains

Ont parlé pendant la lecture de table¹⁶ malgré les avis

A donné un sobriquet¹⁷ à un surveillant

Etait à l'infirmerie sans carte

Ont été ensemble dans l'escarpolette¹⁸

Ont poussé un autre au pas-volant¹⁹

Ont marches sur les pupitres

Se sont arrêtés dans les salles de classe après le signal

Mallebranche a troublé l'ordre à la salle de punition

Jouent souvent dans le corridor qui longe le parloir²⁰

Ont passé par le corridor qui longe la cuisine après les prières du soir

A enlevé un pain au domestique avant le souper

Fig 5 pas-volant en escarpolette

¹⁵ Bedoeld is hier, nadat men zich teruggetrokken had op zijn chambrette.

¹⁶ Blijkbaar werd voorgelezen tijdens het eten.

¹⁷ Bijnaam; spotnaam.

¹⁸ Schommel, zie tekening van G. Slits. Ook richting noorden was er nog een op de speelplaats.

¹⁹ Paal met touwen waar men met 'vliegende stap' kon rond draaien, zie tekening G. Slits. Ook op de binnenplaats van de normaalschool was er een.

²⁰ Spreekkamer.

Sont venus en classe sans livres

Est venu en classe sans encrier²¹

Est sorti de la salle d'étude pour aller
étudier au dehors sans permission

Ont été inattentifs en classe

Se sont poussés ou tirés au pas volant

Ont joué d'une manière inconvenante

A lamé des pierres sur le toit au carré
de l'institut

A été insolent envers un supérieur

Se sont arrêtés dans la salle de musique

Y ont pris un instrument de l'armoire

Y ont éteint une lampe

S'occupent de choses étrangères

Y ont jeté du papier maché

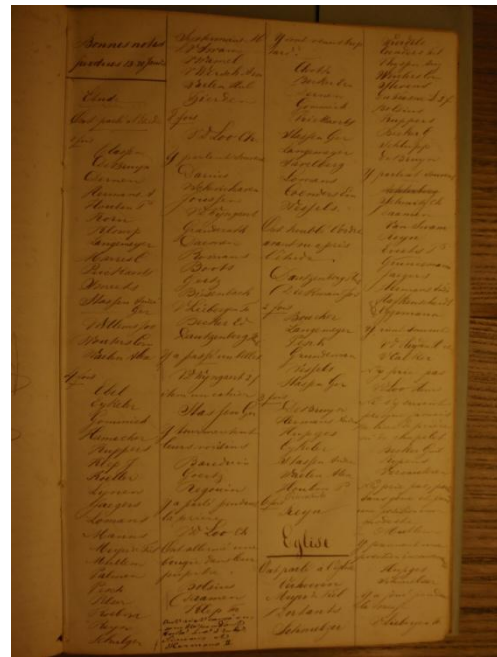
S'est montré impertinent quand on le rappelait à l'ordre

Y a quitté sa place sans permission

Y a dévissé²² son pupitre

Y²³ ont dormi

S'y est retourné souvent le dimanche pendant la messe

Figuur 5 lijst met *bonnes notes perdues*

²¹ Inktpot. Blijkbaar had ieder een eigen inktpot. Men zou verwachten dat er meer katekwaad uitgehaald zou zijn met dit object maar dat is toch niet zo, in ieder geval niet vermeld in de lijsten.

²² Losschroeven.

²³ In de studiezaal; er stond ook een kachel waardoor men snel kon indommelen. Emile Coenen vermeldt dat in zijn boek, waarover later.

Y prend parfois une position inconvenante²⁴

A mis le désordre au dortoir avant le signal du lever

N'ont pas voulu entrer dans leur chambrette

Ont fait des sottises²⁵

Y a tourmenté un autre

S'y moqué ouvertement du surveillant et y a troublé l'ordre à différentes reprises pour le tracasser²⁶

N'a pas voulu obéir au surveillant

Ont tenu ensemble une longue conversation après la retraite la veille du nouvel an

A endommagé²⁷ notablement un jeune arbre devant la maison

Ont été ensemble dans un cabinet de piano

Ont copié leur devoir l'un de l'autre

Ne s'appliquent pas à la calligraphie

Fait mal ses devoir, ne les corrige pas en n'est jamais attentif

N'ont pas eu le cahier au net

N'a pas fait sa punition

S'est amusé dans l'église avec un morceau de miroir

S'occupe presque toujours d'autres choses pendant cette leçon

Y a toujours un mot à dire à son voisin

---

²⁴ Tijdens de mis.

²⁵ Scheldwoorden.

²⁶ Kwellen.

²⁷ Beschadigen.

Ont soufflé la leçon

Y a passé un billet, un cahier [a l' étude]

Ont allumé une bougie dans leur pupitre

Ne s'y servent presque jamais de livre de prière ou de chapelet²⁸

S'y tournent parfois vers le jubé

Ont rôdé²⁹ par la maison pendant la messe

Preennent rarement part aux prières du matin

A été à la chambrette d'un autre

A dérangé la chambrette d'un autre

Y a tiré à la sonnette³⁰

Y ont ri à haute voix après la retraite

Ont monté³¹ sans carte

Ont fait du tapage³² dans les corridors au sortir de la messe

Se sont poursuivis sur l'escalier près du parloir³³ le soir après le souper

Ont quitté la maison sans en prévenir³⁴ le préfet

A lancé une tasse dans la chambre de M.M. les surveillants

---

²⁸ Rozenkrans.

²⁹ Rondhangen.

³⁰ Blijkbaar was er in de eetzaal een belletje, waarschijnlijk voor de directeur.

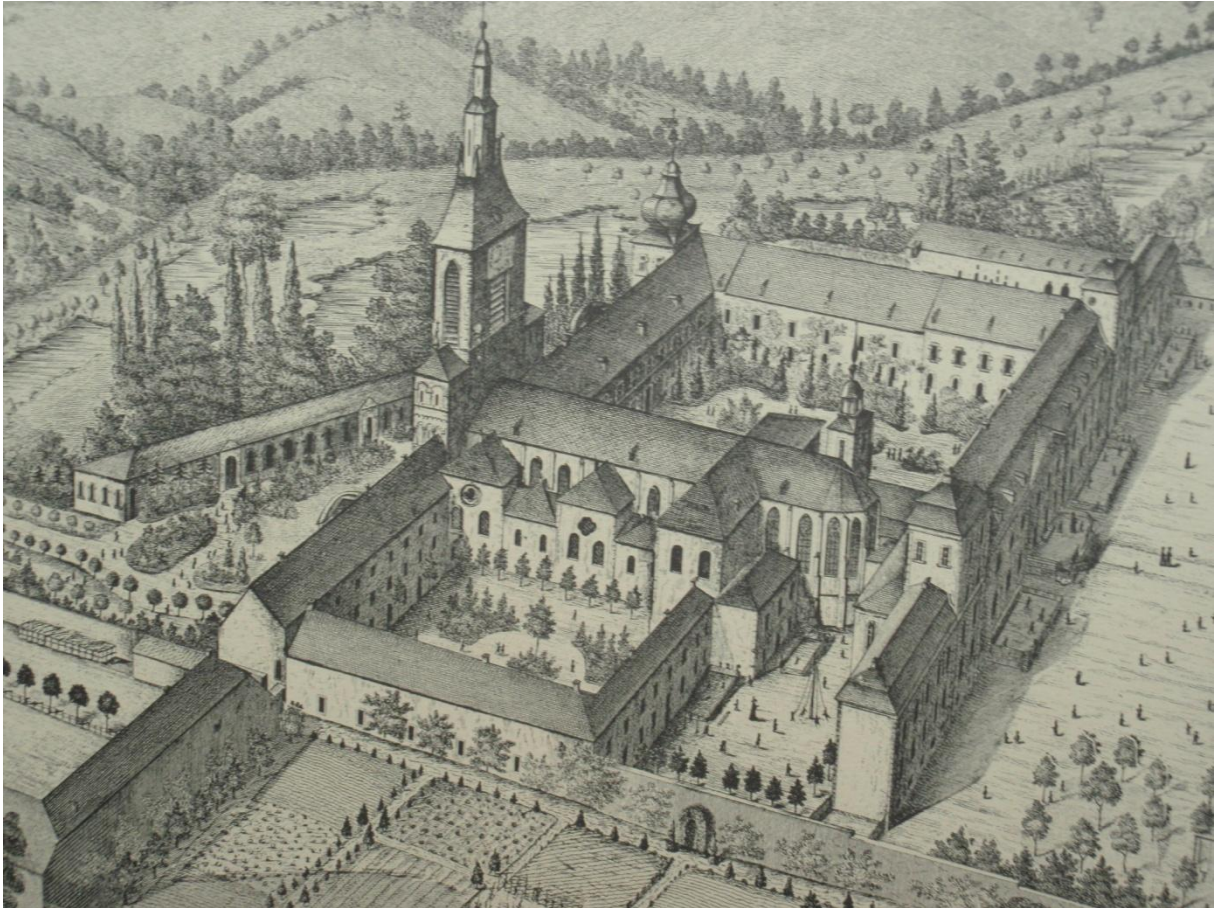
³¹ Naar boven gaan zonder toestemming mocht blijkbaar niet.

³² Kabaal, lawaai, stampij.

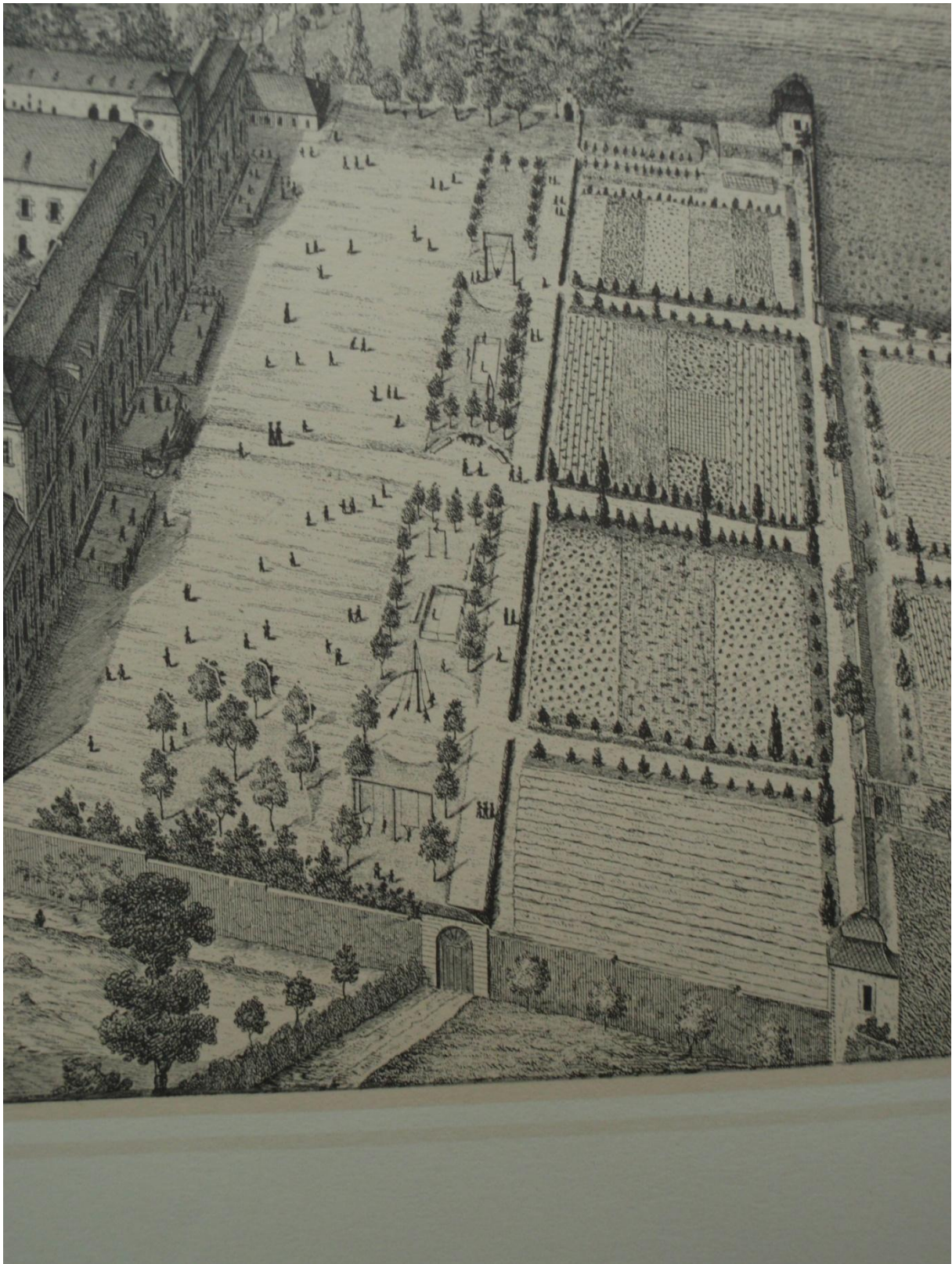
³³ Spreekkamer.

³⁴ Verwittigen.

Figuur 6 Rolduc rond 1865, tekening van Gerard Slits

Figuur 7 De grote speelplaats met speeltuigen: pas-volant (de paal met touwen), schommels, beugelbanen; ook op de binnenplaats van de normaalschool waren speeltuigen, zie volledige tekening boven.

Bonnes notes perdus 13 sept	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
E. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
S. G. H. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
S. W. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
S. B. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	Herrmann H S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
Herrmann H	S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. G. H. van S. W. van S. B. van G. van
S. G. H. van	S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. W. van S. W. van S. B. van G. van	S. W. van S. W. van S. B. van G. van
S. W. van	S. B. van G. van	S. B. van G. van	S. B. van G. van
S. B. van	G. van	G. van	G. van
G. van			
Herrmann H			
S. G. H. van			
S. W. van			
S. B. van			
G. van			
Herrmann H			
S. G. H. van			
S. W. van			
S. B. van			
G. van			

Figuur 8 gedeelte uit lijst met *bonnes notes perdues*

Enkele *Bonnes notes perdues* uit de jaren 1875-1876³⁵

Ont entré au jardin

Ont entré dans l'étable aux vaches³⁶

S' est amusé à lancer du papier maché à l'étude

Ont coupé de baguettes³⁷ en promenade et s'en sont emparés³⁸ après l'ordre de les jeter

Ont soufflé la lampe du domestique

Ont pris un pain à une autre table

Ont trouble l'ordre près des cabinets de piano

Ont entré au fond du jardin

Ont été ensemble à une chambrette étrangère à une heure indue

Se sont écartés³⁹ des autres en promenade pendant un certain temps

Ont eu les mains en poche⁴⁰

Ont négligé la leçon de piano

Ont marchés sur les pupitres

S'y sont occupés d'un modèle de scie⁴¹

Ont emballé⁴² leurs livres pendant la prière

---

³⁵ Volgens de telling van Pothast waren er 377 leerlingen.

³⁶ Koeienstal.

³⁷ Stok.

³⁸ S'emparer, zich meester maken van.

³⁹ Zich afzonderen.

⁴⁰ Deze *note* komt zeer vaak voor; er wordt ook vaak bij vermeld hoe vaak een leerling tegen deze regel heeft gezondigd.

⁴¹ Zaag.

⁴² Inpakken.

S'y sont querellés⁴³ à l'église
Ont trouble l'ordre au réfectoire en frappant contre leurs verres
A mis un pain dans un tiroir
Ont lancé des pierres en promenade
A lancé de la neige dans les corridors
Y perdent leurs temps à l'étude
Se sont cachés pres de la serre
Sont allés s'amuser dans la neige au jardin de l'institut
Y perdent un temps considérable à prendrre leurs livres
Y parle sans gêne et répond aux remarques par un sourire insolent⁴⁴
Parcourt le dortoir sans gene pour aller parler devant les chambrettes des
autres après la prière du soir
Ont été ensemble dans une même chambrette
A battu un décrotteur⁴⁵ qui refusait de lui ouvrir le dortoir
Ont jeté de la neige après que la défense en eut été faite
A jeté du pain au réfectoire
Y a enlevé un pain avant le gouter
A mis du beurre dans son tiroir
Y jasant beaucoup et travaille peu
Y a ri de l'avis du surveillant

---

⁴³ Ruzie maken.

⁴⁴ Brutaal.

⁴⁵ Décrotter is schoonmaken.

Ont été deux dans l'escarpolette
Se sont arrêtés dans une salle de l'Institut
Est venu au dortoir en chantant et en faisant du tapage
N'ont pas cessé l'étude au signal donné
S'y tourne souvent et rit à l'église
N'ont pas été à la chambrette vendredi à 10 h
A passé par dessus les tables au réfectoire
Se sont arrêtés derrière la serre
Ont été à l'infirmerie sans permission
Ont eu les mains en poche
Ont négligé la leçon de piano
Y perdent toujours un temps considérable avant de se mettre au travail
S'occupe toujours de futilités à la salle de prières
N'ont pas prié pendant toute la semaine
Se sont arrêtés près du poêleau⁴⁶ lieu d'aller au dortoir mardi 10 h
Ont fait mal leur devoir d'allemand malgré les avis répétés
Ont troublé l'ordre près des cabinets de piano
Est allé troubler l'ordre à un dortoir où il ne loge pas à 10 h du matin
Ont chanté et poussé des cris en temps de silence
Se sont rendus dans une salle de l'Institut pendant la récréation
Se sont arrêtés dans une salle après le déjeuner

---

⁴⁶ Kachel.

Ont entré dans le corridor du nouveau bâtiment après le souper

Ont fait des jeux de main avant l'étude

N'a pas discontinué de jaser et de tourmenter les autres malgré avis [Alberdingk]⁴⁷;

Ont troublé la leçon de chant [o.a. Alberdingk]

A négligé la leçon de piano [Alberdingk; deze opmerking komt vaker voor; in de week van 4-11 maart zelfs de piano-oefeningen tot 6 keer toe]

Commencent à emballer⁴⁸ leurs livres 10 minutes avant la fin de l'étude [o.a. Alberdingk]

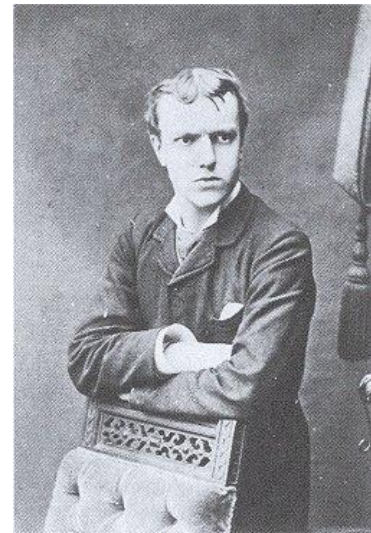
N'observent jamais le silence avant l'étude [o.a. Alberdingk]

Ont parlé au commencement de l'étude [o.a. Alberdingk]

A dortoir, y provoque le rire des autres par sa manière de tousser⁴⁹ et de se moucher⁵⁰ le nez [Alberdingk]

Ont fait du tapage aux lieux ⁵¹ après la prière [Alberdingk]

Ont entré dans une cave [Alberdingk]

Figuur 9 Lodewijk van Deyssel, 1864-1952.

---

⁴⁷ Lodewijk van Deyssel; Alberdink Thym Karel, Amsterdam, 1875-1878; februari lijst; komt vaker in de lijsten van de *bonnes notes perdues* voor.

⁴⁸ Inpakken.

⁴⁹ Zijn keel schrapen.

⁵⁰ Snuiten.

⁵¹ Toiletten; er waren er op de grote speelplaats maar ook achter het oosten van de kerk vlak achter het koor buiten. Zie figuur volgende pagina.

Sont allés s'amuser dans la neige au préau⁵² de l'Institut

Marche souvent sur les pupitres

A battu contre les planches⁵³ de sa chambrette pour faire du désordre

Ont joué avec des billets en classe

Ne se servent presque jamais de livre ni de chapelet à l'église

Font des grimaces malgré des avis

Ont coupé des baguettes ou des roseaux⁵⁴ en promenade

S'est absenté de la promenade sans permission et a fumé pendant ce temps dans une chambrette de l'infirmerie [straf: salle de punition]

Se sont absentés de la salle de punition et sont allés en promenade

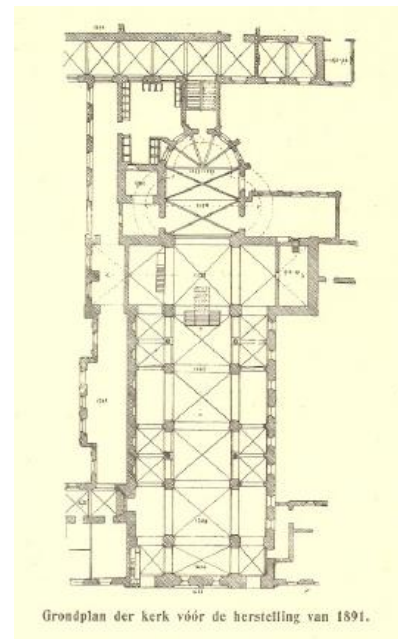
Sont allés se coucher avant la prière du soir

Ont lancé un objet vers le lecteur au réfectoire

Se sont querellés à l'église

Fait souvent des sottises à la salle de prières

Ont passé pas dessus les tables au réfectoire⁵⁵

Figuur 10 Toiletten zichtbaar links buiten kerkkoor. Uit RWB p. 30.

---

⁵² Binnenplaats.

⁵³ Houten wand.

⁵⁴ Riet.

A entré et sorti par une fenêtre malgré défense
Ont passé sans nécessité par un corridor non éclairé
Ont poussé des cris près des lieux⁵⁶
Ont soufflé⁵⁷ la lampe du domestique
A parlé pendant qu'il était aux lieux
A essayé d'éteindre la lampe du domestique
A lancé une pierre à la place de recreation
Idem..vers les ouvriers qui se trouvaient sur le toit⁵⁸
Fait souvent des jeux de mains avec de plus petits
Se sont arrêtés dans une salle de l'Institut pendant la recreation
Y a allumé la poêle⁵⁹
S'est conduit mal à la salle de punition
Il a grimpé⁶⁰ sur un mur
A jeté de la neige dans un lieu occupé⁶¹
A l'étude, y a coupé⁶² dans un banc
Ont parlé au lavoir à dortoir⁶³
N'ont fait que de casser des noisettes⁶⁴ et troubler les autres pendant
l'instruction de carême⁶⁵

---

⁵⁵ Over de tafels lopen in de eetzaal. Gebeurt ook met de lessenaars in de studiezalen.

⁵⁶ De toiletten.

⁵⁷ Uitblazen.

⁵⁸ Kan echt niet door de beugel.

⁵⁹ Ernstig vergrijp, brandgevaar.

⁶⁰ Klimmen.

⁶¹ Je zult maar op de wc zitten.

⁶² Snijden.

⁶³ Blijkbaar mocht men tijdens het wassen niet praten op de slaapzalen.

Ont tourmenté un autre en lui jetant des miettes de pain⁶⁶

Ont mis du pain dans le tiroir⁶⁷

A mis du beurre dans le tiroir au souper

A dérangé le pupitre d'un autre pendant une leçon

---

⁶⁴ Hazelnootjes, klontjes

⁶⁵ Vasten.

⁶⁶ Broodkruimels.

⁶⁷ Schuiflade.

Hoofdstuk 3: Persoonlijke getuigenissen van het systeem *bonnes notes perdues*

In dit hoofdstuk gaan we wat dieper in op het systeem van de *bonnes notes perdues* zoals het in boeken beschreven staat. Het systeem bestaat op Rolduc van 1831 tot 1940 en diende om grenzen te stellen aan de jeugd en ze goede manieren bij te brengen. Vooral was het systeem gericht op het regelmatig signaleren en registreren van overtredingen en overtredders tegen het leerlingenreglement. We noteren getuigenissen van onder andere: Franz Josef Ritter von Buss, Bernard Pothast, Emile Coenders en Lodewijk van Deyssel. Ook hebben we nog aantekeningen over het noten-systeem gevonden in brieven van een aantal pastoors: J. Hennis, C. Eygelshoven en A. Voncken.

A] Franz Josef Ritter von Buss.

Franz Josef Ritter von Buss (1803-1878) beschrijft volledig het eerste leerlingenreglement van het Luikse Rolduc in zijn boek⁶⁸ waarin hij de resultaten beschrijft van een onderzoek dat hij doet naar de hervorming van de priesteropleidingen in Duitsland. De seminaries te Rolduc en te Straatsburg vindt hij voorbeeldig. Voor het Luikse Rolduc (1831-1843) is er tevens een reglement voor de leraren opgesteld⁶⁹; het komt er op neer dat zij zich volledig moeten opofferen en ten dienste moeten staan voor de toekomstige generatie priesters die op Rolduc opgeleid wordt.

---

⁶⁸ Fr. Jos. Busz, *Die nothwendige Reform des Unterrichts und der Erziehung der katholischen Weltgeistlichkeit Deutschlands*, Schafhausen, 1852. Dir. Corten refereert aan dit boek in Rolduc in Woord en Beeld op pagina 160.

⁶⁹ Ook dit is te vinden in het boek van Busz op pagina 255.

Zij moeten zich steeds scholen, moeten de directeur steeds gehoorzamen en zijn verplicht samen spirituele literatuur te lezen zoals van Alphonsus Rodrigues⁷⁰. In het boek van Buss is zowel de dagorde als de inhoud van het onderwijs beschreven; de leerlingen moesten opstaan om 5 uur in de zomer en 5 ½ in de winter, om 21.00 uur ging men slapen. Jaarlijks tijdens een feestelijke bijeenkomst werden prijzen uitgedeeld voor diegene die het beste gepresteerd hadden tijdens de studie; ook waren er prijzen voor ijver en voorbeeldig gedrag. Maar daarnaast was er het zogeheten noten-systeem dat diende om de leerlingen te motiveren om goed gedrag te vertonen.

Ritter von Buss schrijft: *“Omdat de eigenlijke geest van het seminarie de geest van een familie⁷¹ is, zo wil men daar ook door liefde en vertrouwen de leerlingen leiden; het arrest, de kerker en de roede en andere straffen van dien aard zijn daarom uitgebannen; men moet ernaar streven om het kwaad uit te bannen door een zachte en gevoelsvolle bewaking en door te appelleren aan plicht, eer en geloof. Maar omdat de jeugd ook behoefte heeft aan iets tastbaars⁷² wordt ieder die zijn plicht vervult goede noten toegerekend, die hij verliest door elke soort nalatigheid, achteloosheid, overtreding van de orderegel o.a. in de klas, de studie, gedurende de recreatie, of op de slaapzaal. Er worden vijf graden van vlijt onderscheiden: zeer vlijtig, vlijtig, minder vlijtig, nalatig en zeer nalatig. Om in de eerste graad te blijven mag men slechts 12 goede noten verloren hebben; voor de tweede graad is dit 24, voor de derde graad is dit 36, voor de vierde graad is dit 48 en voor de vijfde graad is dit 60. Op de eerste zondag van de maand bevindt elke leerling zich in een van deze vijf categorieën al naar gelang het aantal goede noten dat hij verloren heeft en deze registratie wordt in de spreekkamer opgehangen en elke maand vernieuwd. Alleen zij die in de eerste categorie vertoeven worden geëerd en krijgen privileges, de overige niet. De vijfde categorie betekent dat de leerling die zich daarin bevindt, zich ernstig moet verbeteren als hij niet van het seminarie verwijderd wil worden.*

---

⁷⁰ Op maandag, woensdag, vrijdag en zondag houden de leraren gezamenlijk een lezing gedurende 20-30 minuten; een hoofdstuk uit de Heilige Schrift en een hoofdstuk uit een ascetisch boek (de volkomenheid van Pater Rodriguez). Zie boek van Busz op pagina 257.

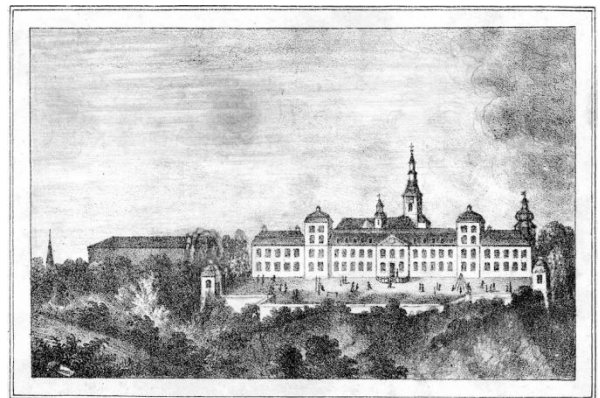
⁷¹ Dit beeld komt vaker voor en is afkomstig van van Bommel. Hij schrijft daarover in zijn eerste brieven aan directeur Schrijen.

⁷² We vinden deze zin ook terug in het reglement van 1873, zie verder.

Ander correctiemiddelen zijn de volgende: 1] De vriendelijke terechtwijzing door de subregenten of professoren; 2] Een coram⁷³ of compareat ten overstaan van de directeur of het gezag van het huis; 3] een coram of compareat waarbij men voor een kleine commissie moet verschijnen die bestaat uit de directeur, de regenten van de klas waartoe de leerling behoort, en drie andere leraren; een coram voor de grote commissie, die gevormd wordt door de directeur en enkel professoren en regenten van het huis. Blijft men daarna nog volharden in het slechte gedrag dan wordt men naar de ouders teruggestuurd en de toegang tot het groot seminarie wordt geweigerd."

De naam *bonnes notes perdues* geeft aan dat men een gedeelte van het 'goede' verliest en niet dat men het 'kwaad' vermeerdert; Augustinus en Thomas van Aquino beschouwden zoals bekend het kwaad als een gebrek aan goedheid, *privatio boni*; het kwaad kreeg zo geen ontologische status, immers alles wat geschapen is, is door God geschapen en het kwaad kan echt niet door God geschapen zijn.

Wilde het noten-systeem een permanent en effectief controlesysteem zijn dan vergt dat veel medewerkers en ook een aanzienlijke administratie. We zien straks bij Pothast een voorbeeld waarbij zelfs leerlingen van de retorica [de hoogste klas van de humaniora] ingezet worden om tijdens de studie noten uit te delen.

---

⁷³ Het adjectief *coram* betekent in het Latijn: openlijk, ten overstaan van iedereen ; *comparere*: verschijnen, tevoorschijn komen, zichtbaar worden.

B] Bernard Pothast.

Bernard Pothast is leerling geweest van het Luikse Rolduc vanaf 1839 tot 1843, hij gaat niet mee naar Sint Truiden in 1843 maar maakt zijn opleiding filosofie af te Rolduc. Pothast is op Rolduc geweest van 1845 tot 1898; naast zijn bekende muzikale activiteiten was hij ook leraar Frans, Geschiedenis en Geografie. In het jaarboek van 1926 treffen we een biografie⁷⁴ van hem aan en ook zaken die te maken hebben met het noten-systeem van het Luiks Rolduc:

“Zijn [Bernard Pothast] gedrag was, naar het schijnt, niet altijd voorbeeldig, want voor 1841 teekent hij op, dat hij kennis gemaakt heeft met het "*compareat*", omdat hij op wandeling zijnde tot den eerw. begeleider, die de leerlingen plotseling denzelfden weg deed terugkeeren, gezegd had: "*c'est ridicule que de retourner sur ses pas*". - Later werd hij andermaal voor dezelfde straf op No. 13 ontboden, omdat hij tegen het uitdrukkelijk verbod repetitie had gehouden "*mais je me suis caché aux lieux communs*" en het geval liep af met een terechtwijzing van den directeur alleen. Ook werd hij meermalen genoteerd "*pour avoir parlé à l'étude*"; zulks wil evenwel niet zeggen, dat hij echt onregelmatig was, want met zekeren trots schrijft hij neer, dat hij in de zes jaren van zijn leerlingenschap te Rolduc nooit te laat is opgestaan of te laat is gekomen in het gebed.”.

---

⁷⁴ In het boek *Sittardse Cultuurdragers 1299-1999* uitgegeven door de Prof. Dr. Timmermansstichting in 1999 treft men een omvangrijke biografie aan van Pothast geschreven door Lou Spronck.

Pothast schreef op Rolduc een autobiografie⁷⁵ en ook een dagboek⁷⁶ waarin hij allerlei gebeurtenissen vermeldt die wetenswaardig zijn met betrekking tot Rolduc. Beide documenten geven van binnenuit een interessante kijk op het Rolducse leven in de negentiende eeuw. In zijn autobiografie treffen we een aantal vermeldingen over het notensysteem van het Luikse Rolduc aan:

- “In de studiezaal zat ik naast Jean Dumoulin van Luik, gebocheld, die me kopteksten heeft gemaakt in rond letterschrift in mijn schrift. Terwijl we allebei goed studeerden en ons goed gedroegen spraken we wel eens glimlachend een woord; de *sous-regent* noteerde: “*Ont parlé ensemble, 6 à 7 fois*”. Ik heb de zaak aanhangig gemaakt bij dir. Schrijven en het gevolg was: “*Allez, vous ne serez plus notés*”.⁷⁷;
- “In de winter van het schooljaar 40-41 waren er bovendien 30 grote *comparéats*. Wat betreft het misdragen van de leerlingen is me niets opgevallen en heb ik ook niets gehoord. Regent Herman⁷⁸ wilde een keer tijdens een wandeling omdraaien toen ik hard zei: “*het is belachelijk om terug te gaan*”. Verraden door regent Herman terwijl ik het al vergeten was, hoorde ik op de zaterdag volgend bij het lezen van de slechte noten : *zullen ondergaan morgen, na de hoogmis, de straf van een groot compareat. Pothast en twee andere studenten* waarvan ik de namen vergeten ben. Direct er op volgend ben ik op zoek gegaan naar de directeur die me naar regent Herman verwees, en die trok zijn schouders op. De volgende dag, na de hoogmis, begaf ik me naar Peters, die er niets meer aan kon doen.”⁷⁹; Het spel begon als volgt op no 13: 10 superieuren zijn aanwezig. 1] *U hebt ongepaste woorden uitgesproken*; 2] *U hebt een muziekrepetitie gedaan die u weliswaar toegestaan was, maar niet op de aangegeven dag*; 3] Nijssen zei: “*hij*

---

⁷⁵ RHCL, Inventaris 17.23 onderwijsinstellingen van het “derde” Rolduc, inv.nr. 1733 Autobiographie de Bernard Antoine Pothast.

⁷⁶ RHCL, idem, inv.nr. 1073 en 1074, Annales de Rolduc, door B.A. Pothast

⁷⁷ Autobiografie pagina 14.

⁷⁸ Herman, Jean, Jacques van Wandre beschrijft Pothast op bladzijde 28.

⁷⁹ Autobiografie, pagina 15.

heeft aan mijn tafel meerdere dagen niet gesproken, uit woede. "Der Mohr kann gehen!"" ⁸⁰;

In de volgende notitie van Pothast is sprake van censeurs, studenten van de hoogste klas van de humaniora die blijkbaar strategisch tussen de leerlingen in de studiezalen geplaatst werden en verplicht waren noten uit te delen bij slecht gedrag van de leerlingen. We zien hier dat de medewerking van zelfs humaniora-leerlingen vereist is om het systeem daadwerkelijk effectief te laten zijn. Dit komt de verstandhouding tussen de leerlingen van de humaniora natuurlijk niet ten goede. Het voorval doet zich voor op het Luikse Rolduc toen hij daar leerling was.

- "Toen ik in de rhétorica inférieure zat op een zaterdag na het voorlezen van de noten, waarbij Jungslaeger⁸¹ en Fettweis⁸² noten voor de studie door de *censeur* Houbrechts⁸³ gekregen hadden, begonnen zij te klappen bij diens voorbijgaan voor een raam van de studiezaal. Directeur Schrijen, die ter plaatse was, zag deze leerlingen staande in het raam en is haastig naar studiezaal no 2 gekomen en stuurde onverbiddelijk deze twee studenten naar de ziekenzaal, bij gelegenheid het voorportaal om de poort uitgezonden te worden. Tevens moesten de twee delinquenten publiekelijk vergeving vragen. De leerlingen moesten zich melden voor een uitzonderlijk compareat om een uur in de hoge zaal. De directeur net als in de biechtstoel: "*Fettweis! Verzoekt u vergiffenis voor ..Ja, mijnheer. Ga zitten.. Jungslaeger! Verzoekt u vergiffenis voor ...Voor zover als ik het gezag in gebreken belevten. Jungschlaeger, gaat heen, u bent weggezonden.*". En de bijeenkomst is beëindigd en Junslaeger vertrekt in de namiddag naar Aken. Vijftien dagen later is hem gratie verleend en is hij teruggekomen op Rolduc, tot onze grote blijdschap. Onder *censeurs* verstaat men leerlingen van de retorica die zigzags tussen de leerlingen worden geplaatst en die de

---

⁸⁰ Autobiografie pagina 15.

⁸¹ Jungslaeger, Huberg, Xavier, gedoopt 29 april te Aken. In 1840-1841 in Rhétorique Inférieure net als Bernard Antoine Pothast en Francois Xavier Rutten..

⁸² Fettweis, Philippe, Guillaume, Ewaldes, geboren 15 mei 1824 te Verviers. In 1840-1841 in Rhétorique Inférieure. Er is nog een Fettweis, Ignace, Francois dedoopt 2 februari 1828 te Verviers.

⁸³ Houbrechts, Phillipe, geboren 24 mei 1821 te Hex. Zit in 1840-1841 in Rhétorique supérieure.

plicht hebben noten uit te delen gedurende de studies; de *sous-regent* zit dan in een stoel als voorzitter.”⁸⁴;

In de volgende notitie schrijft Pothast dat hij het Frans in de *liste de bonnes notes perdues* gevrijwaard heeft van vaak voorkomende fouten, hoe hij een ordening in de noten tot stand gebracht heeft en hoe de lijst wekelijks uiteindelijk tot stand kwam. Het moet een heel karwei zijn geweest om zo’n lijst samen te stellen op basis van de vele briefjes die er aan ten grondslag hebben gelegen, ook werden de noten geordend naar groep. Tevens moeten er per student tellingen zijn gemaakt van het totaal aantal noten, immers e.e.a leidde eventueel tot een compareat of straf schrijven in de strafzaal. In de lijst van 1857 zijn van deze sommaties sporen terug te vinden.

- “C’est B.A.P⁸⁵ qui s’est mis à éliminer les fautes de français traditionnelles dans la liste des mauvaises notes, et à les arranger par catégories..... Vanaf toen het ‘*hebdomadariaat*’ aanving werden de noten zaterdag van 1 tot 2 uur ingeschreven door de *hebdomadarius*⁸⁶ met een collega en een glas wijn, zij deponeerden deze lijst daarna op de *treize* om gelezen te worden door de directeur om 2 uur voor de leerlingen. De noten werden niet voorgelezen voor de superieuren.”⁸⁷;
- “In de tijd tussen het vertrek van Canoy in 1852 en de dood van directeur Peters werd de directie door verscheiden comite’s gevoerd; provisor Raetsen en Pothast waren bevoegd om te accorderen, straffen toe te dienen en om kleine compareats te houden voor de fouten tegen de discipline etc..dit alles vanwege de toestand van directeur Peters die ziekelijk was.”⁸⁸

---

⁸⁴ Autobiografie pagina 22.

⁸⁵ B.A.Pothast zoals hij zich zelf vaker aanduidt.

⁸⁶ Hebdomadaire in het Frans betekent –wekelijks-; blijkbaar was er iemand van het lerarencorps gedurende een week verantwoordelijk voor de goede orde, een soort weekprefect.

⁸⁷ Autobiografie pagina 53.

⁸⁸ Autobiografie pagina 60.

C] Emile Coenders.

Emile Coenders is afkomstig van Maastricht en heeft van 1864 tot 1868 op Rolduc gezeten; hij was de zoon van een notaris. Zijn herinneringen⁸⁹ aan die Rolducse periode, heeft hij in een boekje zeer levendig opgeschreven. In het boekje zijn zeer interessante zaken beschreven die deel uitmaakten van het Rolducs leven zoals wandeltochten onder leiding van directeur Jansen naar de prachtige villa van gravin d'Oultremont te Aken, naar het kasteel van baron Streijthagen, een tocht per extra trein naar Aken, de mei-bedevaart naar Schaesberg en het uitstapje eind juni of juli naar "Wilhelmstein" op de *kersendag* want daar werden dan overvloedig kersen gegeten. In de periode die Coenders beschrijft was Antonius L. Jansen directeur te Rolduc; hij was directeur van 1856 tot 1868. Deze directeur had nog een ander middel om de leerlingen op het goede pad te krijgen, kenmerkend hiervoor was dat hij aan leerlingen die zondigden tegen het reglement liet merken dat zij hem op die manier erg veel verdriet deden. Hij bespeelde duidelijk het gemoed van de leerling en appelleerde aan diens geweten.

Emile beschrijft zo'n situatie. Hij heeft al snel een grote hekel aan Latijn en vraagt zich af waarom ze de hersenen van 10-jarigen gaan kwellen met zo'n barbaarse en nog wel dode taal. Al spoedig hangt hem het Latijn zo de keel uit dat hij besluit zich niet meer bezig te houden met *amo,amas,amat,amamus...* Dat gaat zo door gedurende een drietal weken. Zijn leraar Thissen stuurt hem nadat hij geconstateerd heeft dat Emile zijn huiswerk niet meer maakt, naar Jansen met de volgende woorden "*Paresseux*⁹⁰, *archi-paresseux; allez donc dire à mr. Le Directeur que vous êtes un paresseux, et faites bien attention à ce qu'il vous réprendra.*". Met lood in de schoenen en schoorvoetend gaat Emile de trap op en klopt aan de eiken deur van het bureau van mr. le Directeur. "*Entrez*" klonk een zachte, melodieuze stem. "*Ah, c'est vous? Coenders, n'est ce pas? Coenders Emile?*".

Oui, mr. le Directeur.

---

⁸⁹ Emile Coenders, *Herinnering*, Stoomsnelpersdrukkerij, L.E. Bosch & Zoon, Utrecht. In RJB 1959 pp. 68-77 treft men een beschrijving van dit boekwerkje aan gemaakt door leraar L.W. Wijnen, blijkbaar zijn er feulletons verschenen rond 1900 in het Utrechts Dagblad die overeenkomen met het boekje.

⁹⁰ Lui[lak].

“Eh bien, qu’y-a-t-il? Pourquoi cette visite? ”.

Mijnheer ik kom...

“Parlez français, mon enfant!”.

Monsieur je...je...viens...pour...les compliments de monsieur ...pour...

“Quel Monsieur?”.

Monsieur le Professeur Thissen.

“Ah, de la sisième⁹¹ ...c’est cela, ..continuez”.

Pour vous dire, que, que, que, ..

“Quoi, donc, mon enfant?”.

Que je suis...je...suis...

“Eh bien, quoi donc?”.

Un...un..paresseux?.

“Un paresseux...si donc! Et pourquoi cela? Que s’est-il passé?” .

Monsier, je n’ai pas...fait...mon pensum latin.

“Votre pensum latin...Et ce, une fois?”.

Non monsieur ..souvent des fois.

“Plusieurs fois? Voyons, combien de fois alors?”.

La pleine semaine déjà.

“Toute la semaine? Ah, si donc, si donc! Vous me faites souffrir, mon ami! Et la semaine passée?”.

Aussi ...pas.

---

⁹¹ Dit is de laagste klas.

“Pas non plus? O, o mon enfant, mon enfant!”. “J’en souffre, j’en souffre...c’est mal faire, c’est mal faire. Et l’avant dernière semaine?”.

Alors..bien, monsieur.

“En êtes-vous certain?”.

Oui, monsieur.

“Oui?”.

Je crois...que..je ne sais pas sur.

“Ah vous ne savez pas? Admettons que vous l’avez fait alors, ...mais deux semaines de suite! Et cela chaque jour? Ah mon enfant..vous me faites souffrir. Allez, allez, soyez sage, retournez à votre classe et ne revenez plus me dire de pareilles horreurs. Allez, allez!”.

Maar tot overmaat van ramp maakt Emile de volgende dagen zijn huiswerk Latijn nog niet en tot twee keer toe moet hij terug naar directeur Jansen. De eerste keer dat Emile weer terug moet, heeft plaats binnen vierentwintig uur na de vorige reprimande voor hetzelfde vergrijp. De directeur vindt het een schande.

Emile: *“En, terwijl ik, sidderend, tegen de deur leunde te wachten, ging de waardige man naar een, achter een groen gordijn verborgen, kapstok, haalde daar een echte boerenpastoorstok voor de dag, zo’n dikke, met een benen appel als handvat en een ijzeren punt als beslag, en hield die voor mijn neus en sprak “Vous voyez? Vous avez bien bien vu? Ça vous suffira? Allez, et ne revenez plus, car je serais obligé de vous tuer avec cette canne .” “.*

En jawel, de volgende dag heeft Emile zijn huiswerk Latijn weer niet gemaakt en moet hij weer naar directeur Jansen. Emile schrijft: *“De directeur vroeg niets, zei niets. Hij stond doodbedaad op uit zijn bureaustoel en trad op mij toe, keek me aan met een lange medelijdende blik en donderde “à genoux”;* ik zakte in mekaar, viel op de knieën en zag sidderend, bevend, hoe hij naar de kapstok liep en weer naar me toekwam met de vreselijke pastoorstok in zijn rechterhand. *“Priez!”*, gebood hij. Onwillekeurig vouwde ik de handen, de stok ging omhoog. *‘t Is gedaan met je, dacht ik, en sloot de ogen....Was ik geslagen? Vermoord? Was ik dood? Toen ik de ogen weer waagde te openen, stond de directeur nog voor me, zonder stok. “Ne revenez plus!”* hoorde ik hem nog zeggen, en het was nauwelijks gezegd

of ik was al weg, de kamer uit, de trap af". Emile maakte zijn huiswerk Latijn daarna en is nooit meer bij de directeur geweest.

Emile vermeldt dat hij en een kameraad uitblonken in alles wat niet mocht: *"Jonge vogeltjes kweken in de studielessenaars; daarin tijdens de avondstudie kaarsen branden, op gevaar af dat de hele boel in brand ging, vechten, belegeringen en hele batailles organiseren, dat waren dingen waarin wij bepaalde genialiteit ontwikkelden. Ja, vechten dat was onze lust en leven. Tussen de ongeveer 60 Duitse jongens en de overmacht der Hollanders heerste een eeuwigdurende vendetta; maar daarom mochten de jongeren niet meedoen en daarom voerden wij...de Limburgse boerenjongens met de Maastrichtenaars...oorlog op eigen hand en gelegenheid. De mobilisatie was al lang gereed: slingers, puntig gesneden linialen, koffersleutels, boksijzers enz. ieder een enig wapen in de zak of onder de kiel verborgen "*.

De veldslag zou in principe plaatsvinden op de speelplaats in de schietbanen, maar een surveillant voorkwam dat. Tijdens de herfst bij regenweer wilde men toch veldslag leveren in de brede kruisgangen die de binnentuin omsloten; de cour kon immers niet verlicht worden en men amuseerde zich dan in de recreatiezaal en de kruisgangen waar men rij achter rij wandelde. Emile schrijft⁹² over een veldslag vlakbij de vestibule, die toegang gaf tot de trappen naar de kamers van de directeur en provisor. De veldslag zou 's middags uitgelokt worden door het maken van ruzie door het stelen van boelen (verse broodjes) van elkaar in de eetzaal bij het namiddagkoffiedrinken; ieder kreeg slechts een zo'n erg warm broodje. Tijdens de avondrecreatie (van 8 tot 9 uur, na het souper en voor het nachtgebed in de kerk) liggen een veertigtal bengels over de grond te rollen in de vestibule. Maar op enig moment staan er een zevental professoren en de directeur in eigen persoon rond de strijdenden. Er heerst doodse stilte. De directeur: *"Mais, Emile, Emile! Est-il possible, mon enfant! Est-ce que je vous trouve encore mêlé à cette affaire? Et, vous êtes blessé!? Voyons! Oh, vite, passez vite à l'infirmerie. Ce n'est rien? Ah, tant mieux. Allez. Allez vous tous ! C'est l'heure de la prière du soir. Faites votre confession au bon Dieu, mes enfants,*

---

⁹² Herinnering, pp. 90-95.

priez-le qu' il daigne⁹³ vous pardonner cette horrible bataille. Et soyez sages, ne recommencez plus, ne me faites plus souffrir de ces horribles affaires. Allez, Allez."

Men ziet hier weer het zachte, vaderlijke optreden van directeur Jansen appellerend aan het geweten van de leerlingen.

Emile vermeldt⁹⁴ dat het zeer streng verboden was op de dortoirs de chambretten van anderen te betreden. Ook hiertegen zondigde hij vaker. Een ander voorval wat er gebeurde⁹⁵: *"Eens op een wintermorgen, luidde de bel niet, die boven de grote trap hing voor de ingang van beide grote dortoirs. Algemene verlating en verwarring. Onderzoek levert dat de klepel goed en warmpjes ingehuld was in een paar dikke wintersokken"*. Weer een voorval⁹⁶: *"op enige morgen zoeken allen naar de "meubles"⁹⁷ die onder de ledikanten horen te staan. Het blijkt dat iemand alle piespotten hoog opgestapeld heeft in een pyramide. Als men de potten aan de onderkant eruit haalt volgt een rinkelend geraas en is er een kring van scherven en brokken"*.

Er bleken ook leerlingen van de retorica als "flatteur" bekend te staan; zij waren spion en overbrenger van zaken die niet door de beugel konden⁹⁸. De namen van deze personages werden op deuren en wanden van zekere plaatsen bekend gemaakt "Pierre Kl...est un flatteur" . Deze Pierre wilde men te grazen nemen en samen met hem, hij kon dan alles doorbrieven, maakten ze het plan om 's nachts uit de kasten in muziekzaal instrumenten te halen en op het dortoir daarmee een hels kabaal te maken. Pierre droeg de dikke trom op zijn rug. Welnu, zo gezegd zo gedaan, in het holst van de nacht barstte het concert los. Iedereen schrok wakker en stormde uit de chambretten. Al zeer snel verschenen lantaarns, kaarsen, professoren, surveillanten en zelfs de nachtwacht. Alle raddraaiers behalve Pierre legden de instrumenten neer en deden ook of ze wakker geworden waren. Pierre had namelijk het probleem dat

---

⁹³ Daigner: zich verwaardigen om.

⁹⁴ Herinnering, p. 90.

⁹⁵ Herinnering, p. 98.

⁹⁶ Herinnering, p.98. Emile vermeldt tevens dat er een *Alziend Oog* op de slaapzaal hing.

⁹⁷ Piespotten

⁹⁸ Merk op dat Pothast vermeldt dat leerlingen van de retorica op het Luikse Rolduc ook ingezet worden om noten uit te delen in de studiezalen.

hij niet op die slaapzaal thuishoorde; hij vloog het chambrette binnen van een medeschuldige om zich daar met de dikke trom te verbergen. Uiteindelijk vindt een professor Pierre nog met de dikke trom op de rug.

Andere kattedwaad wat op de dortoirs plaatsvond was: Het bed van een flatteur of antagonist in de zomer vullen met brandnetels en in de winter met vers gevallen sneeuw. Een leerling die een en ander op zijn kerfstok had 's nachts met matras en al naar buiten brengen in de tuin en daar in de sneeuw leggen. Met schoenen over de chambretten gooien. De dortoirs waren ook de schuilplaatsen van clandestiene rokers. Op het roken, behalve tijdens de zogeheten "*promenades à vapeur*" stonden de zwaartse straffen. Ook in de bosquets en op de latrines werd stiekem gerookt.

Emile heeft een mooie herinnering aan een studie-buurman Müller; samen met Emile zit hij vooraan in de studiezaal vlakbij de catheder waar de surveillerende professor zijn brevier pleegde te lezen. Op enig moment heeft Müller iets gedaan en de surveillant:

Figuur 11 Studiezaal

"Müller, vous bavardez⁹⁹ encore: une mauvoise note".

Herr Professor...

"Vous parlez l'allemand: deux mauvaises notes".

Aber, monsieur professor..ich ..je..

"Trois mauvaises notes".

Ich sage ja gar nix..

---

⁹⁹ Babbelen, kletsen.

“Eh, c’est pour cela; quatre mauvaises notes!”.

Est ist aber doch ein Skandal!

“Cinqs mauvaises notes, et taisez vous maintenant, car sans cela je vous ferai sortir de la sale!”.

Na, es ist mir ganz Wurscht und Pommade!

“Six mauvaises notes, et sortez, de suite!”.

De andere leerlingen was dit gebeuren uiteraard niet ontgaan en zij kozen de kant van Müller. De deksels van de lessenaars werden opgeheven en een hevig geklapper begon. Met de voeten werd getrappeld. De professor had het niet meer in de hand.

Emile schrijft dat de *conduite-lijst* met de *bonnes notes perdues* wekelijks op zaterdagmiddag in de aula ten overstaan van de hele school voorgelezen werd door de directeur die daarvoor plaatsnam op het toneel.

Figuur 12 Aula 1892

Hij kwam volgens eigen zeggen¹⁰⁰ in de lijst op de volgende manier voor: *“Se sont levés trop tard”, “N’ont pas assisté à la prière du matin”, “Sont descendus sans se laver, ni se peigner”, “Se sont mal conduits pendant la Sainte messe”, “N’ont observé le temps de silence”, “Ont parlé Hollandais”, “Ont parlé Allemand”, “Ont parlé patois”, “Se sont battus”,* etc etc. Zijn vermelding per noot is dan niet een keer maar een aantal keer. Emile schrijft dat directeur Jansen regelmatig bij dit voorlezen naar hem keek en dan de volgende woorden sprak *“Mais, Emile, mon enfant! Toujours vous, vous partout, mon*

---

¹⁰⁰ Herinnering, p. 119.

filz, ah, comme vous me faites souffrir! Ah, comme je souffre de votre mauvaise conduit et de l'exemple pernicieux, que vous donnez à vos condisciples. Oh, comme vous scandalisez vos camerades. Toujours vous, vous toujours et partout. Oh comme je souffre!"

Emile vermeldt¹⁰¹ dat het aantal *mauvaises notes* per misdrijf verschillend was en dat hij die een zeker maximum gedurende een maand had bereikt de volgende maand verstoken was van promenades, de heerlijke *promenades à vapeur* mee inbegrepen, en hij mocht dan in die tijd (twee maal per week telkens twee uren) gaan doorbrengen met strafwerk in het 'salet'. Ook maakt Emile melding¹⁰² van het zogenaamde *signe-systeem* dat diende om te bevorderen dat men Frans praatte; we komen hier later op terug.

Emile heeft op enig moment bemerkt in de studiezaal waar de kachel broeierig brandde, dat zijn vriend Müller ingeslapen was, het hoofd op de lessenaar, de neus op de open Duitse Sprachlehre¹⁰³. Emile nam zijn schaar en versierde het hoofd van Müller met een prachtige tonsuur, zo glad en rond als een rijksdaalder. Hij verwachtte een compareat, maar na afloop van het diner moest hij voor het voorval bij de directeur komen. Alleen hij en de directeur voor hem waren in de eetzaal. Jansen, met vuurrood gelaat, volgens trouwe gewoonte de handen op de buik, de vingers tegen elkaar, of met gesloten handen zijn neus wrijvend; Emile, bleek als de dood, sidderend, ellendig, gebroken....De directeur¹⁰⁴: "*Ah, mon enfant, comme vous me faites souffrir. Ah, comme je souffre de votre crime. Car c'est un crime, mon pauvre enfant, c'est un grand crime, c'est une profanation, ah, pire encore, c'est un sacrilège!"*. Dan vervolgde hij met een snik in zijn stem: "*Ah, mon enfant, ah mon fils, Emile, ah! Quand j'y songe que c'est de mes mains, que vous avez reçu la première Sainte communion, et que maintenant....Ah, je souffre trop...vous me faites trop cruellement souffrir. Allez, allez, et priez le bon Dieu, priez le doux Jésus, qu'il préserve votre jeune âme de la perdition!"*

---

¹⁰¹ Herinnering, p. 120.

¹⁰² Herinnering, p. 121-123.

¹⁰³ Herinnering, p.128.

¹⁰⁴ Emile, notariszoon, heeft veel bewondering voor directeur Jansen; zie bijvoorbeeld p. 133 e.v. en zeker op p. 135 e.v. waar hij de mis tijdens de kerstnacht in de crypte beschrijft. Vanaf p. 151 beschrijft hij de begrafenis van de plotseling overleden directeur Jansen in 1868.

D] Directeur Jansen geschetst door J. Hennis en B. Pothast.

Emile geeft nog de volgende impressie van directeur Jansen:

"Ja, het hart van dezen heiligen man was het hart van een vader geweest voor ons, voor de honderden en duizenden die aan zijne zorgen waren toevertrouwd geweest; maar van een vader die niets wist van de dingen der wereld buiten Rolduc. Rolduc was zijn wereld, was zijn één en alles, en te midden der kinderen om hem heen, die hij bewaakte dag en nacht met liefdevolle zorg, was hij zelf een kind gebleven."

Een notitie over directeur Jansen die het beeld bevestigt dat Emile hierboven van hem geeft¹⁰⁵, is te vinden in een brief die geheim moet blijven van pastoor J. Hennis aan Mgr. H. Everts bij gelegenheid van een inventarisatie van oude gebruiken onder oud leerlingen die rond 1930 is uitgevoerd¹⁰⁶:

"Vooreerst dan ik moet bekennen dat Dir. Jansen een vroom priester was, hij las de H. Mis met den meesten eerbied, het was alsof wilde hij daardoor aan die toekomstige priesters een voorbeeld geven hoe zij later ook moesten doen...Zijn eerbied voor het Allerheiligste was groot...als hij een congé afkondigde in de eetzaal dan zei hij: "dezen namiddag moogt ge rooken behalve de sixièmes en ik. Ik rook niet omdat ik mijn tong waarop ik dagelijks onzen lieven Heer ontvang, zoo rein mogelijk beware" ..directeur Jansen was een vader voor de leerlingen. Hij noemde ze steeds -mes chers enfant- en als vrijdags de zwarte lijst werd afgelezen, dan kon hij de schuldigen zoo roerend vermanen en riep hij dikwijls uit -Weest toch leerzaam en houdt van orde en tucht want anders doet ge mij groot leed, ah, ik begrijp dat mijn voorganger (Mgr Peeters) aan een hartziekte gestorven is, maak toch niet dat ik hetzelfde lot moet ondergaan, dit was een voorzegging ..5 jaar later was hij niet meer..."

¹⁰⁵ Herinnering, p.152, over dir. Jansen.

¹⁰⁶ Rijksarchief Limburg 17.23, Onderwijsinstellingen van het derde Rolduc, inv.nr.1502

In de biografie van Pothast wordt een opmerkelijk voorval beschreven waarin er sprake is van rivaliteit tussen hem en directeur Jansen met betrekking tot de begeleiding van een voorbeeldige leerling Charles Driver [op Rolduc 1854-1859]. Pothast had overigens veelvuldige en goede contacten met leerlingen die ook bij hem op de kamer kwamen¹⁰⁷; na hun studie op Rolduc zijn ze nog regelmatig bij hem op bezoek gekomen en ook is hij hen vaker gaan bezoeken. Hij schrijft over deze goede betrekkingen het volgende¹⁰⁸: *“ Ces rapports, en général, mais surtout mes rapports plus particuliers avec Charles Driver amènent un violent conflit entre dir. Jansen et moi. Le directeur veut à tout prix posséder la confiance exclusive de Charles, et ce dernier ne veut pas renoncer à celle que, moi, je possède exclusivement. Le confesseur de Charles, mr. Oomen, est de mon côté et du sien. En, 1857, automne, Charles passe aux études du latin et du grec. Le dir. Lui donne des leçons particulières de grec à sa chambre. Nos rapports de moi et de Charles, sont souvent l’objet de vives discussions et ma chambre est appelée une tabagie, etc, etc..Arrive la St. Antoine du 13 Juin 1858, la fête patronale du directeur. Ce dernier somme Charles de lui écrire une lettre de bonne fête. Charles va consulter son confesseur Oomen, qui lui enjoint de n’en rien faire. Voilà que, comme de discours de fête avant le diner, le directeur Jansen lâche une diatribe¹⁰⁹ contre les ingrats¹¹⁰, avec une véhémence et une clarté telles qu’on pouvait montrer de river [?] au doigt. Etant resté à ma chambre, comme de coutume, je n’en a rien entendu, moins encore soupçonné. Après, naturellement, Charles accourt chez moi, etc..Le soir, lui dis-je, passez encore chez moi, après le souper et entrez, si même je n’y suis pas. Et Charles, y est avant moi. Le dir. accourt, car il ne l’a pas trouvé en bas; ik ouvre sans façon ma chambre, et en chasse le pauvre enfant. Puis il me cherche, moi, dans les corridors, et, dans celui qui longe l’église, nous avons une terrible altercation¹¹¹ ensemble, en allant et en venant. Le dir. : Moi, je veux faire de ce jeune homme un prêtre modèle, etc.. Je laisse dire, et puis me vanter¹¹² d’avoir conservé le calme et le respect nécessaires, sans cependant rien céder sur l’irréprochabilité de ma conduite. Le prof. Everts, qui de loin s’est douté de notre dialogue, abuse indignement de mon émotion et se le fait raconter dans tous les*

¹⁰⁷ In zijn biografie schrijft hij daar vaak over.

¹⁰⁸ Biografie, p.65.

¹⁰⁹ Scherpe kritiek.

¹¹⁰ Ondankbaren.

¹¹¹ Woordenwisseling.

¹¹² Roemen.

détails, directement après. C'était bien mal avisé de mon part; quel temps faut-il pour connaître les hommes quelque peu!¹¹³ C'est alors que quelques collègues (Verzijl, van Boom, Everts, etc) ont cru devoir se mêler de la chose, et tel est allé officiellement (Pothast zet er en vraagteken achter) faire des remontrances à ce subject au dir. On a cru aussi qu'on ne pouvait pas négliger ma personnalité, et Verzijl (toujours Verzijl!) est venu à mon no. 2¹¹⁴, comme interprête de ce tribunal incompetent. Plus tard, le dir. Jansen m'invite à sa chambre, et, après avoir échangé des explications à l'amiable, nous buvons, la porte close, 1 bouteille de Bordeaux et 1 de Champagne, et je répète la même visite chez moi, et la Drivériade, comme notre ami Geurts a nommé l'histoire, est close. “.

Pothast vertelt onder een glas wijn bij hem op de kamer, nog regelmatig aan zijn vrienden de beide broers Pierre en Gerard Slits en Oomen, Voragen en Geurts over het voorval *Drivériade*: zoals het voorval van een brief die Charles aan Pothast geschreven heeft tijdens Pothast afwezigheid in de vakantie en die toen geopend is door de directeur; soms is zelfs een andere leerling intermédiaire geweest bij de briefwisseling tussen Pothast en Charles¹¹⁵. Blijkbaar was er toch nog achterdocht bij directeur Jansen en was hij de teleurstelling en wellicht afwijzing door de leerling nog niet vergeten. Merk op dat we enkel het verhaal van Pothast hebben en niet het verhaal van de andere twee partijen. Pothast doet het voorkomen alsof hij 'winnaar' is.

E] Pastoors Eygelshoven en Voncken over het noten-systeem.

Karel (C.J.) Eygelshoven uit Simpelveld, op Rolduc geweest van 1859 tot 1867, schrijft ook in het kader van voornoemde inventarisatie, pastoor zijnde, in een brief geschreven te Noorbeek 10 juni 1930 over de surveillance van de filosofen:

“niet allen maar eenigen, en die hadden ook de surveillance op de dortoirs, op de speelplaats vooral opdat fransch gesproken werd en zij konden kwade noten geven, die des zaterdags in de aula werden afgelezen; zij waren ook chefs de table...wij jongeren zagen met

---

¹¹³ Hier blijkt al dat Pothast Everts niet zo mag.

¹¹⁴ Als men weet waar de *treize* is, naast de rococo bibliotheek, dan weet men ook waar no. 2 waarschijnlijk was; tegenover no. 1 en dat is precies naast de bel bij de trap.

¹¹⁵ Biografie, p.67.

vrees en respect tegen hen op. Als mocht gerookt worden dan verkocht een filosoof o.a. Meertens, voor den provisor sigaren; zijne vragen waren: Combien? D'abord l'argent, sic Meertens. En ook was er een filosoof den provisor behulpzaam bij de boekenverkoop. ...Op het St. Catharinafeest werden in de eetzaal, onmiddellijk na het eten, in het bijzijn van Directeur en professoren, vele pikante vragen ter beantwoording gesteld....Quelle difference y a-t-il entre la soupe et votre pantalon? Jos Pluymakers (ingelicht) zeide: Je souffle dans la soupe pour qu'il devienne froide en dans mon pantalon pour qu'il devient chaud...".

Alphons Voncken uit Schimmert, op Rolduc van 1860 tot 1868, schrijft in het kader van voornoemde inventarisatie, in een brief geschreven te Beek op 20 mei 1930:

"In het jaar 1859 en de volgende jaren waren de filosofen van Rolduc in hoog aanzien bij de professoren en bij de studenten; zij verdienden deze achting ten volle, immers zij waren voor de professoren een machtige steun om onder de talrijke studenten de orde te bewaren: de vele Duitse studenten en de Limburgse voerden nogal eens oorlog tegen elkander, de eenige Hollanders werden dan door de Duitschers Käzen genoemd. De studenten betitelden de filosofen met de naam -monsieur-; zij hadden ontzag voor de surveillanten, want zij wisten dat zij bewaakt werden, door hen en bij slecht gedrag kwade noten kregen, vooral als zijn geen fransch spraken. Des zondags droegen de wijsgeeren den hoogen hoed van de vroege morgen tot de late avond; zij waren trotsch op hun verheven hoofddeksel. Onder hen muntten vele uit door hun ijver in de vervulling hunner plichten als surveillanten; onder andere filosoof Nijshen, sonneur, hield er twee horlogies op na, om nooit te vroeg of te laat te bellen; ....De verdiensten der filosofen werden ook beloond, want de waardigheidsbekleders werden verschillende keeren bij den Z.E. Directeur Janssen onthaald; deze voelde zich gelukkig te midden zijner surveillanten en tracteerde hen rijkelijk met koffy, taarten, wijn en sigaren. De filosofen, althans de sureveillanten, hadden recht koffy te zetten; dagelijks ten 1 ¼ werd een teken met de klok gegeven en dan daalden zij met hun eigen koffypotjes de hooge trappen af om in de keuken op hunne gemalen boonen kookend water te gieten. Van tijd tot tijd mochten zij eenige studenten verzoeken op den koffy, waarbij niet ontbrak een lekkere vla of taart."

F] Lodewijk van Deyssel en het Rolducse noten-systeem.

In de Kleine Republiek zijn veel situaties beschreven waar sprake is van ernstige ongeregeldheden en allerlei inbreuken tegen het reglement. Nu is het niet zo dat alle ongeregeldheden opgenomen werden in de lijst met *bonnes notes perdues*, de meeste noten hebben geen betrekking op ernstig kwaad.

Van Deyssel die op Rolduc verbleef van 1875 – 1878 schrijft daarover¹¹⁶:
“Telkens aan tafel ging het schelletje van den directeur en werd er een straf uitgesproken, met natuurlijk vol-uit al de namen van de schuldingen, en men hoorde aan de fluisterende en stiekem grom-lachende getafelten uit den directeursmond jongens noemen, die voor het eerst iets ergs gedaan hadden en vroeger nooit zoo stout waren geweest. Dan waren er die heimelijk gerookt hadden op een plaats waar zij niet komen mochten, dan weer, die naar de toren waren gegaan, of die waren gaan ronddolen in de studietijd, allemaal dingen, die zwaar gestraft werden. En er werd van nog veel erger dingen gesproken: een heel gezelschap, dat geregeld aan bizondere-vriendschap¹¹⁷ deed, vijf, zes groote jongens, die allemaal hun kleintje hadden en die op bepaalde tijden, gedurende de avondstudie of in den avondspeeltijd, samen kwamen in de piano-zaaltjes om daar te vrijen. Maar als zo iets ontdekt werd, werd het niet afgekondigd aan tafel, maar stil gehouden en de ergsten werden weggejaagd.”

Toch vindt men in de lijsten vaak noten die betrekking hebben op het verblijven op ongeoorloofde tijden in de piano-hokjes of in klassen. Men moest steeds zichtbaar zijn voor het controlerend systeem en zich visueel onttrekken aan het toezicht werd niet geduld. Ook tijdens het wandelen wordt niet geduld dat men zich afzondert. Bij elkaar zijn op het chambrette is ook uit den boze.

De noten in de lijsten zijn vaak vrij onschuldig, maar er zijn ook ernstige pesterijen gebeurt. Van Deyssel schrijft over zo'n gebeurtenis tijdens een wandeling¹¹⁸: *“Een jongen, mager en lang van te erge groeying, flardig-vlossig met ongekamd haar en een teriggezicht, stond tusschen zijn lagere en bredere vriendjes, alle Belgen, die hem schopten en sloegen, hun vuisten tegen zijn gezicht, hun voeten tegen zijn knieën in pompen en trappen. Dat deden zijn om hem uit hun kompanjie¹¹⁹ te zetten. Zij wilden niets meer met hem te maken hebben en traptten hem weg, na hem veertien dagen lang half lang gesard te hebben. Hij huilde in angst-lachjes en weerde af met armkrommingen, die hun zijn ellebogen voorhielden. Hij kromde zijn tengere beenen om de schoppen niet tegen zijn schenen maar tegen zijn zolen te krijgen. De jongens van achteren, kleineren, hitsten op: toe, sla dan trug, lammeling, verweer je dan, suffert. Allen in heet sargenot, glommen koortsig van genoeg en ....”*

Van Deyssel heeft zelf ook met stiekeme pesterijen te maken gehad. Hij is een keer door een grotere jongen ongewild meegenomen naar de *donkere gang*¹²⁰, waar ze

---

¹¹⁶ De Kleine Republiek, p. 340.

¹¹⁷ Het is bekend dat Karel hiermee ook te maken heeft gehad. Men leze de Kleine Republiek, het laatste gedeelte.

¹¹⁸ De Kleine Republiek, p. 79.

¹¹⁹ Een compagnie is een vast groepje leerlingen, vijf of zes, waartoe je behoorde. Op die manier was integratie in het systeem beter mogelijk.

¹²⁰ Een gang in de oostvleugel die vertrek bij de studiezaal en richting noorden loopt naar 'klein rolduc'. Een gedeelte bestaat nog, bij de huidige foyer.

alleen waren; de grote jongen bracht hem het 'toppen' bij op een gemene manier. 'Toppen' is het slaan op elkaars vinger-toppen wat best pijn kan doen als men ze niet behendig terugtrekt. Karel werd ertoe gedwongen, had er geen zin en en verloor tot huilens toe. De grote jongen kneep Karel ook gemeen in de neus en waste hem de oren; dat wil zeggen, hij wreef de oren als op- en afrollende stukjes stopverf. Tenslotte gaf de grote jongen Karel een stomp in zijn maag en liet hem toen gaan¹²¹. Het voorval is mede op aandringen van zijn compagnie-vrienden gemeld aan de surveillerende prefect en de boosdoener, blijkbaar een baron met de naam von Kretsch, kreeg een vermaning. Uit de context van de tekst ¹²² is af te leiden dat dit soort geniepige pesterijen veelvuldig voorkwamen; men besluit immers de directeur er niet mee te belasten maar de prefect.

Karel zelf heeft allerlei kattedwaad uitgehaald tijdens zijn Rolducse periode: onder andere heeft hij herhaaldelijk de sleutels weggenomen van de slachterij, van de brouwerij, van de slaapzalen etc. Terwijl hij 12 sleutels had en ging begrijpen dat men er achter ging komen, heeft hij ze in de toiletten geworpen. Ook is hij herhaaldelijk uit het 'gesticht' weggelopen naar Herzogenrath om daar chocolade te gaan kopen¹²³.

Maar de meest spectaculaire schavuitenstreek is wel dat hij op de terugtocht van de wandeltocht naar de kapel van Schaesberg, temidden van de jongens voor en achter hem zijn kleine behoefte heeft gedaan in een hoed. De leerlingen liepen in rijen van vijf zodat er minstens tien leerlingen geconfronteerd werden met deze schaamteloze handelwijze. Een drietal leerlingen hebben hun beklag gedaan bij de directeur; het gevolg was dat Karel kon vertrekken. Het gebeuren was voor de directeur Everts figuurlijk de druppel die de toch al volle emmer deed overlopen¹²⁴.

---

¹²¹ De Kleine Republiek, pp. 67,68.

¹²² De Kleine Republiek, p. 69.

¹²³ Harry G.M. Prick, *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deysel tot 1890*, Athenaeum-Polak & Van Genneep, Amsterdam, 1997, p. 184.

¹²⁴ Idem, p. 187.

Hij beschrijft een 'klein compareat' dat hij moest ondergaan op de kamer van directeur Everts, in zijn *Gedenkschriften* als volgt¹²⁵:

“Aan de tafel, die met een groen kleed overdekt was, en waarop een groot crucifix stond, hadden plaatsgenomen de Directeur en de professoren van de klas van den deliquent, allen in gewone gewaden, die zij steeds als priesters droegen. Het was het “klein” compareat, daarom was niet de geheele gemeenschap der professoren aanwezig; maar alleen zij, die den jongen mensch, wiens zedelijk gevoel heilzaam beïnvloed moest worden, als eerwaardige groote kameraden en als leeraren het dichtst en het meeste dagelijks omgaven. Hun gezamenlijkheid hier, terwijl men ze anders nooit als aldus een afzonderlijke gemeenschapsgroep vormende bij-een zag, was niet alleen uiterlijk indruk-wekkend, maar zoowel van beteekenis, doordat zij den jongen dwaler bewust deed worden van de bijzondere verhouding in welke hij tot juist alle deze zijne oudere vrienden stond, als ontroerend door de broederlijkheid, die door de nu zoo zeer blijkende onderlinge verhouding van bij de zelfde klasse betrokkenen bestond en nu den jongen man zoo duidelijk voor oogen kwam.

Dan werd het kind, dat nog klein, en alleen daar tegenover stond, van het Kwade, dat hij had gedaan, en van het Goede, dat hij doen kón, gesproken. Het geval werd ontleed in de karakter-beweeg-krachten, die er toe hadden geleid. Vragen werden gedaan. Beschouwingen en vermaningen gegeven. Bij het begin en het einde werd gebeden [...] Het kleine concilie van priesters, dat het compareat is, is realistisch-artistiek gezien niets dan een gezelschap van in lange zwarte jassen zittende Limburgsche boerenzoons, die een ondeugenden knaap de les lezen; maar met ethisch-historische menschheidkunde gezien, welven zich onder die kleine gewestelijke gebeurtenis daar de diep ingegraven en ver zich strekkende mijnen der Deugd-begrippen en Deugd-beoefenings-methoden, met alle grootere en kleinere uitgroeyingen daarvan in het menschheidsverleden.”.

---

¹²⁵ Idem, p.174.

Figuur 13 De kamer van Directeur Corten [1893-1909] en voormalige kamer van Directeur Everts [1868-1893]; vergelijk de schouw met de schouw hierna van kamer van Directeur Everts; zelfde tekening in graniet.

Figuur 14 Directeur Willem Everts [1868-1893] op zijn kamer. Kamer waar Van Deyssel moet zijn geweest voor compareat.

Hoofdstuk 4 : Sporen van het noten-systeem vermeld in de Rolducse jaarboeken.

In de Rolducse jaarboeken zijn ook vermeldingen over het *noten-systeem* te vinden en ook over het zogeheten *signestelsel* wat ertoe diende dat men Frans bleef spreken; we geven er een aantal:

1] Prof. A van Rooy en prof. M. Cobbenhagen hebben in 1931 een reünie georganiseerd. Voor deze eerste bijeenkomst werden verwacht degenen, die leerling waren van Rolduc in de jaren, die voorafgingen aan het schooljaar 1920-1921.

*Zij schrijven: "Onderwijl gingen de aanmeldingen door en ze bereikten ten slotte het getal 179. Sommigen stelden de voorwaarden, dat ze niet als van ouds in de strafzaal zouden worden opgesloten of aan het venster zouden moeten staan: één vroeg, of hij nog een groot compareat zou krijgen, omdat hij een halve eeuw geleden was weggelopen. Ofschoon deze laatste kon worden gerust gesteld, bleek hij onverbeterlijk, want, voordat de reünie was begonnen, was hij wegens plotselinge verhindering weer weggelopen."*¹²⁶

2] In het jaarboek 1921-1922 is op 13 november sprake van 'noten-slachtoffers' en 'strafzaal'; Mgr Schrijnen is dan op Rolduc en geeft een middag vrij waarbij ook de 'strafzaal' vervalt wat de 'noten-slachtoffers' erg waarderen.

3] In het jaarboek 1922-1923 op bladzijde 77 staat vermeld dat de directeur op zondag tijdens het diner de in het Frans opgestelde *bonnes notes perdues* voorleest vermeld in het notenboekje van de prefect. Het duurt circa een half uur. De schrijver van het betreffende stuk, Macaire van Rooy (1914-1920), verbaast het dat het op zondag gebeurt. Blijkbaar in zijn tijd vond het plaats op zaterdag.

---

¹²⁶ RJB 1932, pagina 78-87.

4] In het jaarboek 1925 schrijft Macaire van Rooy: *“Doet enkel het proeven van ... een smakelijken hutspot weer niet heel het drukke toneel bij mij opleven van den langen Rolducschen refter met de evenwijdige, de witgedekte tafelsekken, wanneer daar 's middags onder het rumoerend gekwetter der jonge monden en het getik van 't eetgerei de knechten met dampende oranjebergen op schalen – drie, soms vier boven mekaar- makrabibas achter je langs stoven, distribueerend dien immer gragenden kost aan de dapper schransende jeugd, tot plotseling het belletje van den directeur het bedrijf der dravende knechten, der almaar scheppende nonnetjes stokken deed voor het vóórlezen der noten en er dan even een stilte viel vol benauwenis en onderzoek der gewetens op het punt der silentie?”*

5] In het jaarboek 1930 op bladzijde 99 staan herinneringen aan de tijd op Rolduc rond 1868: *“Van den beginne af hadden eenige filosofen de eer, den post van surveillant te bekleeden op slaapzalen, in de kerk, op de speelplaats enz. Als dusdanig hadden zij de bevoegdheid kwade noten te geven, met name aan degenen die praatten waar moest worden gezwegen, of het gebod der ‘langue du jour’¹²⁷ overtraden. ‘N’ont parlé francais’, was een der staande rubrieken bij de wekelijksche notenaflezing, die oudtijds met eenige plechtigheid, immers in de aula, iedere zaternamiddag plaats had. De dagorde van den zaterdag-namiddag onderging daarvan zelfs den invloed: er werd slechts één uur les gegeven”.*

6] In het jaarboek 1937 schrijft dr J.P Boyens (1918-1920): *“De filosofen kende je, vooral hen, die je in de kerk of slaapzaal de zuurste noten aansmeerden”.*

7] In het jaarboek 1939 op bladzijde 170 schrijft kapelaan Cor Verbeek (1919-1924): *“Minder sympathiek is me die studiezaal in haar kwaliteit als strafzaal; zouden die noten ook nog bestaan?”.*

8] In het jaarboek 1940 op bladzijde 158 schrijft Antoon Weijnen (1921-1927): *“Het strafsysteem ademde een franse geest, tenminste gelet op de voertaal. Gedurende mijn kostschooljaren heeft er een reorganisatie in het strafwezen plaats gehad, maar in mijn eerste tijd maakte ik het nog mee, dat er elke middag, behalve Zondags, een kleine strafzaal was en onder de wandelingen op Dinsdag en Donderdag en op Zondagmiddag een grote van vijf kwartier. De straf bestond toen ook nog niet in het vertalen, maar...overschrijven van twee*

---

¹²⁷ In JRB 1959 bladzijde 59: *la langue du jour* was Frans, Duits en later ook Engels.

kantjes frans in de grote strafzaal. En dan al die noten! Ont parlé à la salle d'étude..., ont parlé souvent à la salle d'étude, ont parlé (en hier benadrukte een onheilspellende directeursstem de dan volgende woorden) très souvent..., ont bourdonné, ont fumé, ont fumé des cicarettes ...en dan kwamen al die namen met, als het ter onderscheiding nodig was, de voornamen, weer in het frans, er achter....Doch hier bleek dan ook op een biezondere wijze de echtheid van de in de linguïstiek zo bekende crise du français, want, toen ik het meemaakte dat er nieuwe straftermijnen ingevoerd werden, bijv.: veertien dagen achter elkaar grote en kleine strafzaal, bleek de directeur het gewenst te vinden deze vonissen temidden van al de andere steeds in het nederlands voor te lezen, zoals ook geschiedde met de bedenkelijk-vriendelijke uitnodiging tot hen wier namen nogal er ruchtbaar werden, om na het eten even op zijn kamer te komen. ”.

9] In het boek jubileumboek 1843-1943 op staat bladzijde 65: *“Twee jaar later (in 1912) ging de Directeur (Schrijnen) over tot afschaffing van het Frans als officiële taal van het huis en verplichte omgangstaal in de recreaties. Alleen aan tafel bleef het Frans spreken voorlopig nog voorgeschreven en daaraan is te wijten, dat ook het aflezen der noten in de eetzaal vele jaren later nog steeds in het Frans geschiedde. ”.*

10] In het jaarboek 1946 staat op bladzijde 120 en 121: *“6 oktober . De eerste verjaardag van de bevrijding van Rolduc. We vieren het uiterlijk door ‘roken’ na tafel, ondanks de wel zeer veel noten! ”.* Op bladzijde 129 van hetzelfde jaarboek staat: *“1 december . Mhr Directeur komt na 't diner met enige verrassingen voor de dag. De noten worden voorgelezen...en dan de strafkwijtgescholden, omdat ‘de noten wel te danken zullen zijn aan de bizondere omstandigheden van de afgelopen week?’ ”.*

11] In het jaarboek 1947 staat op bladzijde 20: *“Een ander punt dat vermelding verdient is de afschaffing van de strafzaal. In het vervolg worden alleen noten gegeven, die echter door goed gedrag weer kunnen geneutraliseerd worden. Deze noten worden wel afgelezen in de eetzaal, en zullen in aanmerking genomen worden bij het vaststellen van het gedragscijfer. De straffen bestaan in het vervolg hoofdzakelijk in het intrekken van privileges.”.* In hetzelfde jaarboek staat dat op 22 maart een lange notenlijst wordt voorgelezen, dat is een zaterdag.

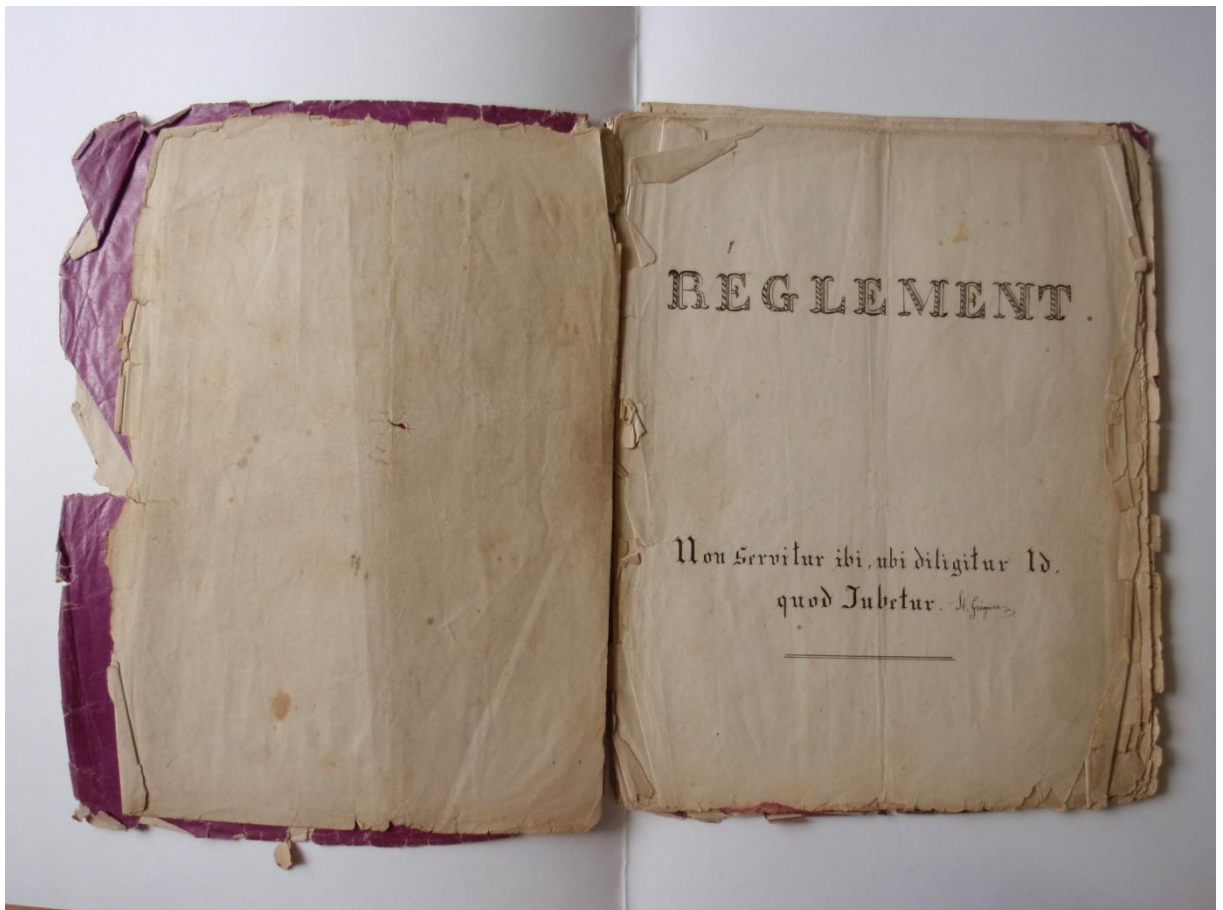
12] In het jaarboek 1948 staat op bladzijde 134 geschreven door Joseph Boyens (1918-1920) : *"Als je sliep was je veilig opgeborgen, geen surveillant hoefde naar zijn vaak zeer beduimd notitieboekje te grijpen, om je voor de gebruikelijke, steeds door de directeur in het Frans voorgelezen noten in te 'potloden' "*.

13] In het jaarboek 1959 staat op bladzijde 63 geschreven door C. Damen O.S.B, leraar Frans : *"Tot 1940 ook werden de noten in het Frans voorgelezen, waarvan alleen brokstukken tot de aan het Frans ontwende jeugd doordrongen: -absentés des autres-, -jeux de mains-, trop tard."* Het lezenswaardig artikel op die plek in het jaarboek gaat over het wel en niet spreken van de Franse taal op Rolduc. Het niet spreken van de Franse taal werd gestraft met het zogenaamde *signestelsel*. Met het 'signe', een klein boekje in de zak, diende de betrapte leerling op te letten of iemand in zijn omgeving wellicht Nederlands, Duits of dialect sprak. Deze was dan verplicht het 'signe' over te nemen etc. Als men met het 'signe' in aanraking kwam moets men een cent betalen. Eenmaal per jaar werden de gezamenlijke signe-boeten, ergens in een herberg, in klasverband uitgegeven onder aanvoering van de klasseleraar.

14] In het jaarboek 1965 op bladzijde 103-104 schrijft Ferdinand Sassen over het dagelijks leven op Rolduc rond 1920; er wordt een verband geduid tussen de 'kwade noten' en de strafzaal: *"De tweede bel, om 5.45, betekende 'voortmaken', bij de derde, om 5.50, moesten de slaapzalen ontruimd worden, waarop de jongens in twee rijen langs de kanten van trappen en gangen en in volstrekt stilzwijgen zich naar de kerk begaven voor het morgengebed, dat door een der priester-leraren van de preekstoel af werd voorgebeden. Wie 'aux prières du matin' te laat kwam, of in het geheel niet verscheen, liep een 'kleine strafzaal' op, die na het diner met een half uur pennen moest worden uitgeboet."*; *"..even tijd om een luchtje te scheppen en om half één diner. Na de soep belde de directeur om stilte ten einde gelegenheid te krijgen voor het voorlezen van de 'kwade noten': absents des prières du matin, trop tard aux prières du matin, parlent à l'église, parlent à l'étude; op deze stond een half uur kleine strafzaal, direct na het diner in de kleine studiezaal. Er waren ook ergere vergrijpen, zoals: parlent à l'église malgré avis, se conduisent mal à l'église, se sont absentés des autres; deze kwamen de boosdoeners op een grote strafzaal van anderhalf uur tijdens de wandeling van de vrije middagen dinsdag en donderdag te staan. "*

Hoofdstuk 5 : Het leerlingen reglement van 1873.

We vermelden hierna volledig het reglement van 8 oktober 1873. Het is vrij gedetailleerd en de mogelijke overtredingen die als noot opgetekend werden zijn duidelijk terug te vinden. Blijkbaar had men veel ervaring met de gebeurtenissen die niet door de beugel konden en nam men die zoveel mogelijk op in het reglement. Het reglement¹²⁸ uit 1831 voor het Luikse Rolduc is globaler en abstracter. Wat zeker opvalt is dat het reglement van 1873 anders dan het reglement van 1831 direct begint met het vermelden van de noodzaak voor het bestaan van een notensysteem¹²⁹. Het reglement van 1831 is 'zachter' en draagt niet voor niets het opschrift "*Non servitur ibi, ubi diligitur id quod jubetur*"¹³⁰; deze mooie tekst komt niet voor in het reglement van 1873. Maar ook op het Luikse Rolduc bestond het noten-systeem.

Figuur 15 reglement 1831 Luikse Rolduc

¹²⁸ In het abdijarchief te St Truiden is een exemplaar van dit reglement aanwezig, ook het reglement voor de leraren, tevens ook brieven van van Bommel aan Schrijen de directeur van Rolduc destijds.

¹²⁹ Zie punt 2 en 3 bij de observations générales.

¹³⁰ Het citaat wordt toegeschreven op het reglement aan St. Gregoire; Paus Leo Magnus: *Obedientia enim mollit imperium, nec dura ibi necessitate servitur, ubi diligitur quod jubetur.*

Rolduc 5 Octobre 1873

A. M. D. Gl.

Règlement

Observations générales

1. Comme l'esprit propre à toute maison d'éducation, est l'esprit de famille, c'est aussi par l'amour et la confiance que l'on veut y conduire les élèves. On tâchera de prévenir le mal par une surveillance aussi active et universelle, que douce et compatissante et de porter au bien par la correction du devoir et des sentiments d'honneur et de Religion.
2. Cependant comme il faut à la jeunesse quelque chose de sensible, propre à corriger sa légèreté naturelle, quiconque remplit ses devoirs, est censé gagner de bonnes notes, qu'il perd par toute espèce de négligence, d'inexactitude, de contravention à la règle, soit en classe, soit à l'étude, soit pendant la récréation, soit dans les devoirs, soit ailleurs.
3. Les élèves qui dans le courant d'un mois perdent plus de 9 notes entières, sont par là-même privés de toutes notes pendant le mois suivant. ^{ou on ne leur permet pas de} ~~par ext. de ne pas~~ ~~permettre~~ ~~de~~ ~~dortir~~ ~~avec~~ ~~leurs~~ ~~parents~~ ~~qui~~ ~~viendrait~~ ~~les~~ ~~voir~~ ~~pendant~~ ~~ce~~ ~~mois.~~
 ~~En outre,~~ ils ne sont pas en promenade avec les autres élèves, et passent ce temps à travailler dans une salle, sous la surveillance d'un supérieur.

Figuur 16 Reglement Rolduc oktober 1873; bij 2 en 3 wordt de noodzaak voor het notensysteem weergegeven.

Rolduc 8 Octobre 1873 A.M.D.Gl.

Règlement

Observations générales

1. Comme l'esprit propre à toute maison d'éducation, est l'esprit de famille, c'est aussi l'amour et la confiance que l'on veut conduire les élèves. On tâchera de prévenir le mal par une surveillance aussi active et universelle, que douce et compatissante et deporter au bien par la conviction du devoir et des sentiments d'honneur et de Religion.
2. Cependant comme il faut à la jeunesse quelque chose de sensible, propre à corriger sa légèreté naturelle, quiconque remplit ses devoirs, est censée gagner de bonnes notes, qu'il perd par toute espèce de négligence, d'inexactitude, de contravention la règle, soit en classe, soit à l'étude, soit pendant la récréation, soit dans les dortoirs, soit ailleurs.
3. Les élèves qui dans le courant d'un mois perdent plus de 9 notes entières, sont par la même privés de toutes les faveurs pendant le mois suivant. Ainsi (punition extraordinaire) on ne leur permet pas de sortir avec leurs parents qui viendraient les voire pendant ce mois. En outre, ils ne vont pas en promenade avec les autres élèves, et passent ce temps travailler dans une salle, sous la surveillance d'un supérieur.
4. A eux qui resteraient insensibles à cette punition, ou qui commettraient des fautes plus graves, on infligera telle punition spéciale qu'on jugera la plus propre à les faire rentrer en eux mêmes.
5. Un élève dont la mauvaise conduit ou la paresse habituelle résisteraient à toutes les peines qu'on donne pour le corriger, est jugé indigne de rester plus longtemps dans la maison et rendu à ses parents.
6. Les cas d'exclusion immédiate sont: la désobéissance formelle, les fautes contre les moeurs et la sortie de l'établissement sans permission.

Chapitre premier

Du silence et du bon ordre

Toute communauté, où le silence nécessaire à l'ordre s'observe religieusement, atteindra son but. La science et la piété y fleuriront, toutes les vertus germeront, l'éducation y réussira.

Art 1er.

Le silence est obligatoire partout et toujours en dehors du temps destiné à la recreation. Il doit s'établir au premier son de la cloche qui appelle à un exercice quelconque.

Les élèves passant d'un exercice à un autre, vont deux à deux . Le silence est plus particulièrement prescrit et ce toujours; 1] à l'église et dans les sacristies. C'est le moyen de conserver l'esprit de recueillement et d'adoration, et d'éviter de se familiariser avec les choses saintes ; 2] dans les dortoirs. C'est une des meilleures sauvegarde de l'innocence des moeurs; et pour la même raison, il n'y faut ni courir, ni badiner; 3] devant les lieux communs ou latrines. Cela est nécessaire pour y conserver toujours une grande décence.

Art 2.

1] Pour favoriser le bon ordre dans les différents exercices, les élèves occuperont fidèlement la place qui leur sera assignée, soit d'après une liste, soit par le supérieur qui préside l'exercice.

2] On ne sort, on ne s'absente d'aucun exercice, qu'avec la permission de celui qui le préside. On n'accorde régulièrement la permission de sortir d'un endroit qu'à un à la fois.

3] Quelque permission que l'on ait obtenue du chef de la maison et en quelque occasion que ce soit, on doit en faire part à celui qui préside l'exercice dont on est dispensé.

4] La permission de s'absenter de la promenade ou de sortir de la maison n'est accordée que par Mr. le Directeur, et en son absence par Mr. le Préfet.

5] Il est absolument défendu de sortir de l'enclos ou des corridors destinés à la récréation.

Chapitre deuxième

Des devoirs religieux

Art 1. Du réveil et de la prière du matin.

1] Après qu'on a sonné le lever M.M. les surveillants de dortoirs annoncent le réveil en disant: *Benedicamus Domino* et chaque élève répond : *Deo gratias*. Ce réveil varie à l'occasion des grandes fêtes.

2] Chaque élève, en répondant au réveil, se fera une heureuse habitude de donner son Coeur à Dieu en lui consacrant les prémices de la journée, et surtout il se levera promptement sans différer d'une seconde. Il s'habillera et se lavera modestement et se rendra en silence à la salle de prières au premier son de la cloche qui l'y appelle.

3] Celui qui s'absente de la prière du matin, sans avoir pu demander la permission préalable, doit aller exposer ses motifs à Mr. le Directeur le plus tôt possible.

4] Les prières du matin et du soir se font en commun et chaque élève doit savoir ces prières par coeur trois semaines après son arrive.

Art 2. De la confession et de la communion.

1] Les élèves se choisissent un confesseur parmi ceux assignés pour l'établissement.

2] Ils sont tenus d'aller à confesse au moins une fois par mois.

3] La communion est libre c.a.d. que la fréquentation de la s^{te} table depend absolument de la devotion et de la disposition d'un chacun et du jugement et avis de son confesseur.

4] Il est à desirer qu'aux grandes solemnités de l'année, il y ait communion générale ou à peu près générale, sans qu'elle devienne pour cela obligatoire, et qu'alors tout le monde communie à la meme messe.

Chapitre troisième

Etude salles d'étude

- 1] Comme l'instruction, les solides études, sont un des grands buts qu'on se propose, on renverra à ses parents tout élève qui aurait du dégoût pour l'étude. Ces sortes d'enfants ne font rien de bon, et empêchent les autres d'en faire.
- 2] Les études se font en commun dans des salles sous la surveillance d'un supérieur.
- 3] Seront punis par la perte de bonnes notes: les absents, les paresseux, les causeurs, les perturbateurs et ceux qui arrivent trop tard. Tous ceux là seront marqués sur une liste qui entrera en ligne de compte à la fin de la semaine.
- 4] La permission de quitter un instant la salle pendant l'étude ne doit se demander que par grande exception et pour un motif sérieux.
- 5] Chaque élève a un pupitre à la salle d'étude pour y mettre les objets dont il se sert en classe, papiers, livres etc. Ces pupitres, quoiqu'ouverts, seront considérés par les élèves comme inviolables. Enlever quelque chose, serait regardé comme un crime et puni de la manière la plus sévère. Il n'y a que les supérieurs qui aient le droit d'y fouiller.
- 6] Les élèves tiennent leurs pupitres toujours propres et en bon ordre. Chacun a soin de ranger promptement et adroitement ses livres cahiers etc.

Chapitre quatrième

Des Dortoirs

Aux dortoirs surtout un profond silence et un ordre parfait.

- 1] Les élèves ont un quart d'heure pour s'habiller et se laver; le dimanche et les jours de fête ils ont 20 minutes.
- 2] Il est sévèrement défendu de se lever le matin avant le signal de la cloche ou de se coucher le soir après le signal de la retraite.
- 3] La décence, un des plus beaux ornements de la jeunesse, est tellement de rigueur, que les élèves ne doivent jamais ôter les premiers vêtements que derrière les rideaux.

- 4] Il est très sévèrement défendu d'entrer, sous quelque prétexte que ce soit, dans la chambrette d'un autre.
- 5] Pendant le jour il n'est permis de monter aux dortoirs qu'après la leçon principale à 10 h., avant et après les promenades et le dimanche et les jours de fête avant le goûter.
- 6] Le lundi, le mercredi et le samedi on pourra aussi entrer dans les magasins où se trouvent les coffres.
- 7] Le mardi et le vendredi tout le monde doit monter au dortoir, et l'on n'en descend qu'à 120 h. et quart. Ce quart d'heure est destiné à arranger les cassettes et soigner la propreté surtout de la tête.
- 8] Si quelqu'un a absolument besoin de monter en dehors de ces moments, il doit en demander la permission soit à Mr. le Préfet soit à son remplaçant.
- 9] Les dortoirs doivent être tenus dans la plus grande propreté. On ne doit point attacher les rideaux à l'aide d'épingles, de cordes ou de clous; ne point faire de trous aux murailles, ne rien laisser traîner, ne point accumuler toutes sortes d'objets dans les coins ou les bois de lit, et tenir les cassettes ou garde-robes dans le meilleur ordre. On fera des visites dans les chambrettes et les cassettes, pour s'assurer à quel point l'ordre et la propreté y règnent.
- 10] Le matin avant de quitter le dortoir, chaque élève aura soin de mettre devant sa chambrette les souliers qu'il a portés la veille. C'est le moyen d'avoir toujours une paire de souliers propres dans la chambrette.
- 11] Ceux qui ont du linge à faire laver, le mettent dans un sac, au quel on attache une carte, portant le nom de l'élève, son numéro, ainsi que le nom de la personne à qui il désire le faire laver.

Chapitre cinquième

Du réfectoire

- 1] Chaque élève a sa place désignée au réfectoire; Il ne peut jamais la quitter sans permission.
- 2] On commence par le silence et la prière, qu'il faut avoir soin de ne pas bredouiller. Le silence doit s'observer tout le temps que dure la lecture.
- 3] La tenue à table doit être celle de personnes le mieux élevées. On se conformera en tout aux règles prescrites par la politesse.
- 4] Il est strictement défendu de rien jeter à terre. Ni de faire des taches sur la nappe, ni rien de ce genre qui soit contraire aux bienséances.

Chapitre sixième

Des récréations et des promenades

Art 1.

- 1] Les récréations se prennent dans la cour, excepté pendant l'obscurité. Si le temps est mauvais, on les prend à la salle de récréation ou dans les corridors.
- 2] On doit toujours parler français, excepté les dimanches et les grands jours de fête, ou il est permis de parler une autre langue civilisée. Il n'est jamais permis de parler patois.
- 3] Les jeux de mains sont sévèrement défendus.
- 4] Les jeux de pur hasard et les jeux de cartes sont également défendus. Il est aussi défendu de jouer des jeux d'adresse ou autres pour l'argent.
- 5] Il faut encore soigneusement éviter les familiarités outrées ou contre la décence, les agaceries surtout lorsqu'elles sont mal prises, les dénominations burlesques et plus encore les querelles.
- 6] Il est défendu de se servir d'instruments franchants ou dangereux. Il est également défendu de jouer des jeux dangereux par ex. d'être deux dans l'escarpolette, de se pousser au pas volant, d'y lancer un seul à une grande hauteur, etc.

7] On évite soigneusement d'aller et de s'entretenir exclusivement avec les mêmes. Ces bandes à part¹³¹ sont mauvais signe et seront sévèrement punies, comme détruisant l'esprit de famille et empêchant de parler une langue convenable.

8] Personne ne se permettra aucune démarche¹³² tendante à se soustraire à la surveillance. Jamais de récréation dans l'obscurité.

Art 2.

1] Dans les promenades on se comportera partout en jeunes gens bien élevés; on ne devancera¹³³ jamais celui qui ouvre la marche, on ne s'écartera¹³⁴ pas des autres et l'on ne se trouvera jamais derrière celui qui ferme la marche.

2] On ne touchera jamais à rien, on ne marchera jamais sur les grain, ni sur les terres labourées¹³⁵ ou ensemencées¹³⁶. On ne coupera jamais de bois ni de baquettes.

3] On conversera poliment et tranquillement dans les promenades.

4] On sera d'une extrême honnêteté envers les étrangers qu'on pourra rencontrer et même envers tout le monde saluant poliment les ecclésiastiques, les personnes de marque, et rendant le salut à tout le monde. A plus forte raison on s'abstiendra de molester les personnes qu'on rencontre, voire même les animaux.

5] Celui qui se permet de railler, d'agacer ou d'offenser sans quelque prétexte que ce soit, une personne qu'on rencontre à la promenade, se déshonore soi-même, et compromet l'honneur de tous ses condisciples. Il n'y a que les polissons¹³⁷ sans éducation, qui se permettent ces choses là.

6] On évitera de jamais regarder un objet, soit une maison, soit quelque personne, soit même un animal avec trop de curiosité et comme des ébahis¹³⁸.

---

¹³¹ Afzonderingen.

¹³² Poging.

¹³³ Vooruit lopen op.

¹³⁴ Afzonderen.

¹³⁵ Bewerken, omploegen.

¹³⁶ Inzaaien.

¹³⁷ Deugniet.

¹³⁸ Vreemd doen opkijken.

Chapitre septième

Des rapports des élèves l'intérieur

Art 1. Avec les supérieurs.

1] La vertu fondamentale des élèves d'une maison d'éducation religieuse, est une obéissance de Coeur et d'esprit à leurs supérieurs. Il faut que les jeunes gens apprennent obéir par vertu, par religion, et que l'obéissance purement servile soit bannie.

2] Les élèves témoignent partout un grand respect et une prompté déférence à tous qui entrent en part de l'autorité. L'amour de l'ordre et de la soumission à la règle ira même si loin, qu'ils prêteront volontiers l'oreille¹³⁹ à ceux de leurs camarades, qui les avertiront¹⁴⁰ d'être plus exacts.

3] Aucun élève ne doit prétendre à des distinctions ni à des marques spéciales d'amitié de la part du professeur de la classe, ou de quelqu' autre supérieur que ce soit. Tout ce qui est privilégié est interdit.

Art 2. Avec leurs égaux.

1] Justice, probité¹⁴¹, bonne foi et tout la sévérité¹⁴² ne saurait être poussée ici trop loin. Enlever, dérober¹⁴³, détruire ou endommager volontairement un objet d'un autre, quelque minime qu'en soit la valeur, est réputé¹⁴⁴ crime. Les chambrettes, les cassettes, les pupitres, les tiroirs sont inviolable, et les seuls supérieurs ont droit d'y faire la visite.

2] Il y a défense absolue d'acheter, de vendre, d'échanger, de recevoir dans la maison ou d'en envoyer quoique ce soit, surtout en fait¹⁴⁵ de livres, gravures, lettres, gazettes ou écrits publics, sans en prévenir¹⁴⁶ les supérieurs et sans leur aveu¹⁴⁷.

3] Les élèves auront un soin extreme des objets qu'on leur prête¹⁴⁸.

---

¹³⁹ Luisteren.

¹⁴⁰ Waarschuwen.

¹⁴¹ Integriteit.

¹⁴² Strengheid.

¹⁴³ Stelen.

¹⁴⁴ Doorgaan voor; beschouwd worden als..

¹⁴⁵ Wat betreft.

¹⁴⁶ Verwittigen.

¹⁴⁷ Toestemming.

¹⁴⁸ Lenen.

4] Il respecteront aussi religieusement la propriété, les meubles de l'établissement. Ils se souviendront¹⁴⁹ qu'ils sont de la famille, et qu'ils doivent avoir soin de tout ce qui lui appartient¹⁵⁰.

5] La deuxième vertu qui règlera les rapports des élèves entr'eux, ce sera une charité douce et prévenante envers tout le monde, une charité grande et universelle, qui ne s'attache à aucun individu, l'exclusion des autres, une charité compatissante¹⁵¹ qui encourage les faibles, instruit les nouveau venus, ramène ceux qui s'égareront¹⁵². Cette charité est la même que la politesse¹⁵³; elle fait éviter avec les plus grand soin les murmures, les plaintes¹⁵⁴, les médisances¹⁵⁵, les railleries¹⁵⁶, les disputes et la communication des dégoûts et des ennuis¹⁵⁷ qu'on éprouve¹⁵⁸. Elle porte à faire plaisir à ses condisciples, à leur prêter¹⁵⁹ un livre, un canif¹⁶⁰, un crayon¹⁶¹, à les prévenir doucement de leurs fautes. Elle met de l'urbanité à table, dans les conversations, dans les jeux, partout. Elle fait ambitionner le bonheur de servir les malades et les pauvres avec zèle et respect. Elle inspire pour les maîtres tous les égards que commandent à des coeurs sensibles et généreux des bienfaits qu'ils en reçoivent, et ne souffre pas que jamais on les approche sans une respectueuse confiance, et sans ajouter à leurs noms quelque expression qui la dénote. La politesse ainsi basée sur la charité ajoute singulièrement au mérite le plus solide, et rend la vertu et plus estimable et plus amiable. Celui qui y a été formé depuis sa jeunesse, devient *dilectus Deo et hominibus*.

6] Il faut qu'on fasse une querre sans relâche¹⁶² à l'esprit d'égoïsme.

Art 3. Avec les inférieurs.

1] Les élèves auront envers les religieuses tous les égards que demande la position de personnes consacrées au service de Bien.

2] Les domestiques de la maison doivent être traités avec affabilité¹⁶³, mais sans aucune espèce de familiarité; celle ci engendre¹⁶⁴ le mépris.

---

¹⁴⁹ Zich herinneren.

¹⁵⁰ Toebehoren.

¹⁵¹ Deelnemend, medelijdend.

¹⁵² Doen (ver)dwalen; de verkeerde weg wijzen.

¹⁵³ Beleefdheid, hoffelijkheid, beschaafdheid.

¹⁵⁴ Weeklagen.

¹⁵⁵ Laster.

¹⁵⁶ Spotternij, scherts, hatelijkheid.

¹⁵⁷ Verveling, melancholie.

¹⁵⁸ Ondervinden, voelen.

¹⁵⁹ Lenen, geven.

¹⁶⁰ Zakmes.

¹⁶¹ Potlood.

¹⁶² Onophoudelijk.

3] Toute espèce d'intrigues avec les domestiques, pour se procurer en cachette¹⁶⁵ des objets même non défendus¹⁶⁶, est sévèrement défendue.

Chapitre huitième

Des rapports des élèves à l'extérieur.

1] Les élèves n'auront régulièrement de correspondance qu'avec leurs parents ou tuteurs.

2] Celle avec d'autres que leur père et mère sera soumise à la surveillance des supérieurs.

3] Les lettres, paquets, paniers¹⁶⁷ ou coffres, adressés aux élèves, pourront être ouverts avant de leur être remis.

4] Les élèves pourront recevoir la visite de leurs parents, mais seulement dans la salle des étrangers et pendant les récréations, après en avoir demandé la permission. Si plus tard on le jugeait convenable on pourrait accorder aux seuls très-diligents la permission de sortir avec leur père ou leur mère, tuteur ou tutrice, oncle ou tante ou frères majeurs, les seuls jours de congé, mardi et jeudi. Cette permission se donne jamais pendant le carnaval ni aux jours de grande fête, soit de l'église soit de la maison, ni pendant la semaine des excercices ou des examens.

5] Il n'est permis sous quelque prétexte que se soit de faire faire les commissions¹⁶⁸ par d'autres que par le commisionaire de la maison.

Chapitre neuvième

Devoirs des élèves envers eux mêmes

Art 1. La santé.

1] Chaque élève doit éviter deux excès: de se soigner trop et de soigner trop peu. Il en est qui croient toujours avoir mal et deviennent des malades imaginaires; ils

---

¹⁶³ Vriendelijkheid, hoffelijkheid.

¹⁶⁴ Verwekken.

¹⁶⁵ Stiekem.

¹⁶⁶ Verboden.

¹⁶⁷ Mand.

¹⁶⁸ Boodschappen.

prétendent¹⁶⁹ à des exceptions, à un régime d'exception; ce qui est le fléau¹⁷⁰ des communautés; il ne faut pas les écouter, il vaut mieux les renvoyer pour toujours.

2] La plupart des maladies et indispositions des jeunes gens qui étudient proviennent de deux causes: d'avoir surcharge leur estomac et particulièrement le matin, lorsque l'estomac se trouve gêné¹⁷¹ dans ses fonctions par l'application à l'étude; et de s'être refroidis après de fortes transpirations. Il faut qu'on veille à retrancher ou à diminuer ces deux causes.

Les courants d'air¹⁷², les soirées fraîches, surtout lorsqu'on ne se couvre pas en proportion, l'usage immodéré ou trop précipité¹⁷³ de boissons froides lorsqu'on a bien chaud, sont autant de causes fort actives de beaucoup d'indispositions et de maladies qu'il serait facile d'éviter. Il faut que MM. les Professeurs et même les aînés de la famille y fassent faire une sérieuse attention.

3] Quiconque se trouve dérangé¹⁷⁴ à la suite d'un refroidissement ou d'une mauvaise digestion, doit être soumis de suite à un régime.

Art 2. L'infirmerie.

1] Lorsqu'un élève se sent un peu fortement indisposé, il en avertit Mr. le Directeur ou Mr. le Professeur chargé de ce soin, afin qu'il soit soumis à un régime, ou envoyé à l'infirmerie.

2] Aucun élève n'entre à l'infirmerie qu'avec la permission du supérieur chargé du soin de l'infirmerie.

3] Les malades qui y sont admis, doivent en avertir leur professeur respectif. Ils y sont soumis à un règlement particulier auquel ils doivent se conformer ainsi qu'aux ordres du médecin.

4] Comme les maladies ont besoin de repos, les convalescents¹⁷⁵ observeront un profond silence pendant les heures d'étude et de classe, pour s'appliquer autant que possible; et pendant les heures de recreation, ils s'abstiendront de crier, de faire du bruit, et de tout ce qui pourrait exciter les plaints des voisins.

---

¹⁶⁹ Dingen naar.

¹⁷⁰ Plaag.

¹⁷¹ Last.

¹⁷² Tocht.

¹⁷³ Haastig.

¹⁷⁴ Ontregeld,

¹⁷⁵ Herstellende.

Art 3. La propreté.

1] Les élèves doivent tous les jours le matin se peigner les cheveux et deux fois par semaine au peigne fin; tous les jours se laver le visage et les mains, et pendant le jour se laver aussi souvent qu'il se seraient salis¹⁷⁶. Ne jamais venir à table les mains sales¹⁷⁷ ou barbouillés¹⁷⁸ d'encre¹⁷⁹. Deux fois pas semaine, le mercredi et le samedi, après les prières du soir ils se lavent le cou¹⁸⁰ et les oreilles¹⁸¹.

2] Les élèves changent de linge tous les dimanches ou plus souvent même, selon le désir des parents.

3] Ils ne se présenteront jamais avec des habits notablement déchirés¹⁸² ou tachés¹⁸³, ni avec des souliers¹⁸⁴ mal propres.

4] Les élèves s'abstiendront scupuleusement de tout ce qui salirait les murailles, les portes et les salles; et par salir on entend aussi écrire sur les murailles aux latrines; item sur les pupitres, bancs etc. Ils s'indigneraient contre le polisson des rues, qui viendrait détériorer¹⁸⁵ ainsi la maison paternelle. Le pensionnat est la maison paternelle. Un jeune homme qui ne pourrait à cet égard prendre des sentiments d'honneur et d'honnêteté, ne sera pas souffert dans la maison.

Chapitre dixième

Proviseur des pauvres

1] Le proviseur des pauvres a une armoire pour y déposer l'argent et autres objets appartenant aux pauvres.

2] Tous les objets qui traînent hors de places qui leurs sont assignés, sont ramassés et enfermés dans l'armoire des pauvres, et ils ne sont restitués aux propriétaires, qu'après avoir passé au profit des pauvres, une amende qui ne pourra pas être moins de 2 cents.

---

¹⁷⁶ Vuilmaken.

¹⁷⁷ Smerig.

¹⁷⁸ Besmeurd..

¹⁷⁹ Inkt.

¹⁸⁰ Hals, nek.

¹⁸¹ Oren.

¹⁸² Gescheurd.

¹⁸³ Bevekt.

¹⁸⁴ Schoenen.

¹⁸⁵ Beschadigen.

3] Les objets perdus et retrouvés sont restitués a raison d'un sou au profit des pauvres.

4] Les objets qu'il est défendu d'avoir et qui seront confisqués le seront au profit des pauvres.

5] La quête qui se fait tous les dimanches à l'église pendant l'offertoire de la grande messe, est encore au profit des pauvres.

6] L'armoire des pauvres est ouverte le lundi, le mercredi et le samedi à 10 h. au matin.

Ondertekend L.J.Ch. ?